

บทที่ 4

การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและองค์ประกอบของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตั้งชุมชน ตั้งแต่สมัยอยุธยา กรุงธนบุรี เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ในปัจจุบัน ประกอบกับข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ภาพถ่ายทางอากาศ ในปี พ.ศ. 2495 2517 และ 2541 แผนที่กรุงเทพฯ ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2440) แผนที่กรุงเทพฯ 2474 ซึ่งสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2465 แผนที่กรุงเทพฯ ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2495 และแผนที่จากการสำรวจของ JICA พ.ศ. 2536 จะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นดังนี้

4.1 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ชุมชน

4.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ศึกษาวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ์ รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้าง และระบบการคมนาคม ในอดีตถึงปัจจุบัน

4.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนในปัจจุบัน ทั้งในด้านกายภาพ และระบบกิจกรรมของคนในชุมชน

4.1 ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ชุมชน

4.1.1) การเลือกที่ตั้งพื้นที่ชุมชน

- ปัจจัยด้านยุทธศาสตร์

ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนนี้มีบทบาทความสำคัญมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาเวลานั้นบริเวณตลอดสองฝั่งแม่น้ำช่วงบริเวณของตำบลกุฎีจีนนั้น มีชาวต่างชาติมาจอดเรืออยู่เป็นจำนวนมากเพื่อรอผ่านด่านภาษี บริเวณนี้จึงมีความเจริญและมีคนต่างชาติทั้งฝรั่งและชาวจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมแล้วแต่การตั้งถิ่นฐานในยุคนั้นเกิดจากปัจจัยทางยุทธศาสตร์ของพื้นที่เนื่องจากเป็นเมืองท่า

- ปัจจัยทางด้านคติการสร้างเมืองตามแบบอยุธยา

ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนสมัยกรุงธนบุรีเกิดจากการสืบทอดคติการสร้างเมืองตามแบบอยุธยาจากหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของเมืองในสมัยอยุธยานั้นนิยมให้ชาวต่างชาติอาศัยอยู่บริเวณนอกเกาะเมืองทางตอนใต้ เป็นบริเวณที่แม่น้ำทั้งสามสายมารวมกัน เป็นปากทางเข้าเมืองที่บริเวณป้อมเพชร ซึ่งมีชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาตลอดอยู่ที่ปากแม่น้ำรอผ่านด่านภาษีเช่นเดียวกัน (ดูจากแผนที่ 4.1 ประกอบ) จากหลักฐานในบริเวณนี้มีชุมชนชาวโปรตุเกสอยู่ด้วย มีซากโบราณสถานเป็นโบสถ์จำนวน 3 แห่ง คือ วัดนักขานเปรโตร ซานเปาโล

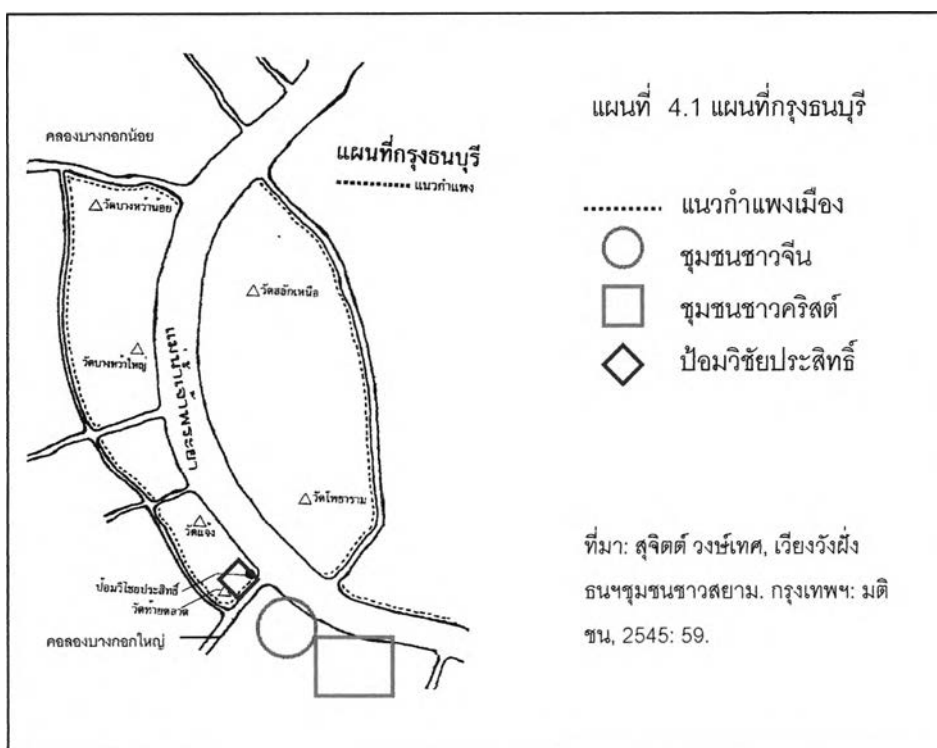
และซานโตโดมิงโก (กรมศิลปากร, 2543: 194) เมื่อเกิดการสร้างเมืองธนบุรีขึ้นบริเวณนี้อยู่ทางด้านทิศใต้นอกป้อมปราการของเมือง เป็นบริเวณด้านภาชีเช่นเดียวกันกับอยุธยา ซึ่งจากการเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่าบริเวณนี้มีชัยภูมิเช่นเดียวกันกับอยุธยา เหมาะแก่การป้องกันเมือง ดังนั้นที่พระเจ้าตากสินพระราชทานที่ดินให้ชาวต่างชาติได้แก่ ชาวจีนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมาเมื่อคราวกู้บ้านเมือง และคนโปรตุเกสที่อพยพติดตามมาจากอยุธยาตั้งบ้านเรือนที่บริเวณนี้ สืบเนื่องมาจากคติในการสร้างเมืองกำหนดบริเวณที่ตั้งตามแบบอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของชนชาวจีน และชนชาวโปรตุเกสจึงเริ่มขึ้น โดยมีการสร้างศาสนสถานเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นเดียวกัน โดยชาวจีนสร้างศาลเจ้าเกียนอันเกง ส่วนชาวคริสต์ได้สร้างโบสถ์ขึ้นพร้อมกับการก่อตั้งชุมชน (ดูภาพประกอบที่ 4.1)

- ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์

ในบริเวณที่ตั้งชุมชนนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและพื้นดินเนื่องจากเป็นที่ดินอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ และเป็นบริเวณจุดตัดของเส้นทางคมนาคมด้วย

ภาพ 4.1 ผังเมืองกรุงศรีอยุธยา

4.1.2) ความสำคัญของที่ตั้งในปัจจุบัน

เนื่องจากพื้นที่ชุมชน ตั้งอยู่ตรงข้ามกับเกาะรัตนโกสินทร์ มีปากคลองตลาดอยู่ตรงข้าม ซึ่งเป็นเขตเมืองชั้นใน รวมทั้งเป็นแหล่งงานและจุดเชื่อมต่อการเดินทางโดยระบบขนส่งมวลชน สาธารณะของคนในพื้นที่ได้สะดวก พร้อมทั้งมีแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นทางเชื่อมโยงการคมนาคมทางน้ำที่ยังคงเอื้อให้เข้าถึงพื้นที่ชุมชนได้โดยเรือโดยสารสาธารณะ การเดินทางทางน้ำเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ชุมชนได้เปรียบในการเข้าถึง ด้วยเหตุนี้การเดินทางโดยเรือข้ามฟากจึงยังได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการคมนาคมทางบกถึงในพื้นที่แล้วก็ตาม ส่งผลให้ที่ตั้งชุมชนมีความสะดวกในการเดินทางทุกรูปแบบ

4.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในอดีตถึงปัจจุบัน จากข้อมูลในบทที่ 3 แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดกัลยาณ์และชุมชนกุฎีจีนสามารถแบ่งตามการเปลี่ยนแปลงได้เป็น 4 ช่วง คือ

1. ยุคเริ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ์
2. ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและคลองบางกอกใหญ่
3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน

4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง
มีรายละเอียดดังนี้

4.2.1) ยุคเริ่มการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ

การตั้งถิ่นฐาน

ในระยะแรกนี่เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มหมู่บ้าน กระจุกตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำตามแนว
เส้นทางคมนาคมสายหลัก มีบริเวณพื้นที่เกษตรอยู่รอบๆหมู่บ้านและบริเวณที่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน

สมัยกรุงธนบุรี เมื่อมีการพระราชทานที่ดินให้ชาวจีนและชาวโปรตุเกสจึงเริ่มมีการอาศัยอยู่
บนบก แต่การอยู่ในเรือนแพก็ยังเป็นที่นิยมอยู่มาก เนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่น้ำท่วมบ่อย สังเกตได้
จากหลักฐานที่ปรากฏ โบสถ์ซางตาครู้ส ก่อสร้างเป็นเรือนไม้ง่ายๆ เรือนไม้ได้สูงไม่มีฝาผนัง

ที่ดินในบริเวณนี้ยังเป็นดินเลน คาดว่าคลองบางกอกใหญ่ยังคงมีขนาดกว้างอยู่ ที่ดิน
บริเวณวัดกัลยาณมิตรตามหลักฐานที่ปรากฏว่า บริเวณหอพระธรรมมณเฑียรเด็จพระเกียรติ ที่
สร้างขึ้นนั้นเคยเป็นที่จอดแพของกรมพระศรีสุดารักษ์ (พระพี่นางของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลก) มาก่อน ซึ่งบริเวณนี้อยู่ใกล้ด้านข้างพระวิหารหลวงในปัจจุบัน

สภาพสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพทางสังคม

ชุมชนชาวจีนที่อาศัยรวมตัวกันอยู่ในบริเวณนี้ เป็นหมู่บ้านเล็กๆ อาศัยอยู่ในเรือนแพแล้ว
ค่อยขยับขยายขึ้นมาอยู่บนบก ผู้คนมีลักษณะทางเชื้อชาติเหมือนกันจึงยอมรับกันเป็นอย่างดี
และผูกพันกัน มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันสม่ำเสมอ ตามความเชื่อของชาวจีนที่เมื่อไปอยู่ที่ไหนก็มักจะ
สร้างศาลเจ้าเพื่อให้เทพเจ้าปกป้องรักษา และเพื่อการรวมกลุ่มทางสังคมให้มีความยึดมั่นใน
ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน ดังนั้นจึงส่งผลให้เกิดการสร้างศาลเจ้าเพื่อเป็นที่ประกอบพิธีทาง
ศาสนา มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน มีกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน

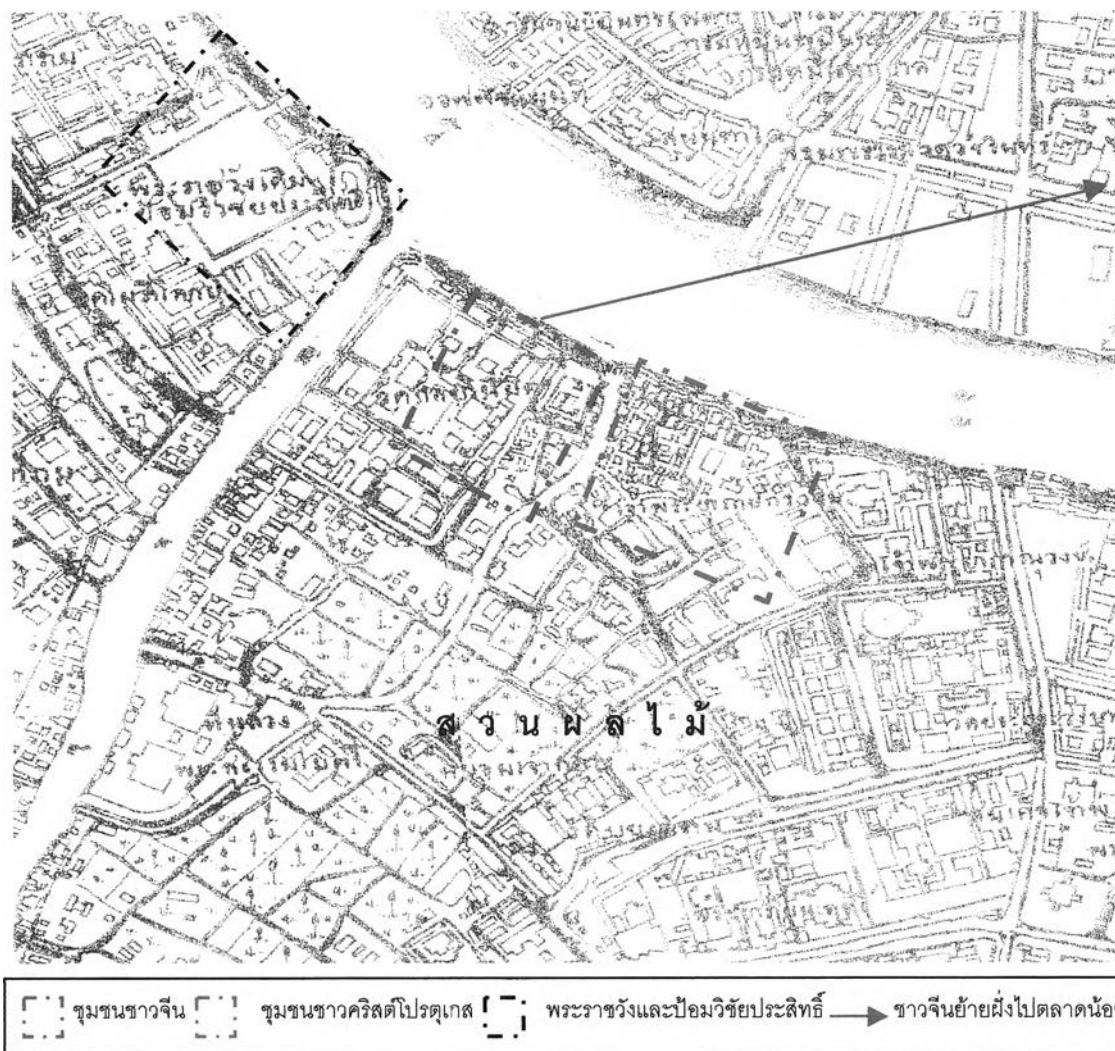
ชุมชนชาวคริสต์โปรตุเกส เนื่องจากไม่มีหลักฐานบันทึกถึงสภาพสังคมชัดเจน แต่จากการ
วิเคราะห์เนื่องจากชุมชนเพิ่งเริ่มตั้ง มีผู้ที่อพยพมาจากที่เดียวกันมีศาสนาคริสต์และบาทหลวง
เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเหมือนกัน และมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เสมอ สภาพสังคมใน
อดีตต้องมีความสนิทสนมปรองดองกัน รู้จักกันเป็นอย่างดี

สภาพทางเศรษฐกิจ

ในสมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้แวดล้อมไปด้วยที่ดินอันเป็นดินเลนและมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์
เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช พื้นที่บนบกเป็นสวน ในแม่น้ำลำคลองมี กุ้ง ปลามากมาย จากสภาพ

ทางกายภาพดังกล่าวเอื้อให้เกิดการอาศัยแบบพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก และอาศัยการค้าขายเล็กน้อยๆ จึงมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าทางการเกษตรเป็นหลัก

แผนที่ 4.2 แสดงที่ตั้งบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชน

ที่มา: แผนที่กรุงเทพฯ ร.ศ. 115 มาตราส่วน 1/1,1880 กรมแผนที่ทหาร หนังสือแผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474 (ใช้แสดงแทน เนื่องจากเป็นแผนที่เก่าที่สุดของพื้นที่นี้)

4.2.2) ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและคลองบางกอกใหญ่

การตั้งถิ่นฐาน

รัชกาลที่ 1 สร้างเมืองที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ชาวจีนจำนวนมากในบริเวณนี้อพยพตามไปอยู่ที่ฝั่งพระนครด้วยความหนาแน่นของบ้านเรือนชาวจีนจึงลดลง ทิ้งให้ศาลเจ้าพุทธโศภิต

บริเวณนี้ก็ยังมีความหนาแน่นอยู่ด้วย ได้แก่ตระกูลของท่านเจ้าสัวโต หรือเจ้าพระยานิกรบดินทร์ เป็นคนชาติชาวจีนข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้อุทิศที่บ้านเพื่อสร้างวัดกัลยาณมิตร

กาลที่ 3 จึงร่วมสร้างหลวงพ่อดำขึ้นให้เหมือนกับพระโตที่วัด พนัญเชิงตามแบบอยุธยาด้วย จากการศึกษพบว่า ลักษณะที่ตั้งของวัดกัลยาณกับวัดพนัญเชิงนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คืออยู่ริมแม่น้ำบริเวณที่เป็นทางผ่านเข้าออกเมืองเช่นเดียวกันอีกด้วย ซึ่งจากประวัติในการสร้างวัดพนัญเชิงนั้นมีแนวคิดของวัฒนธรรมจีนเข้ามาเกี่ยวข้องกับคติในการสร้าง "วัดพนัญเชิงมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ตามตำนานในพงศาวดารเหนือ กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้มีขึ้นในปี พ.ศ. 1867 ก่อนหน้าการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 20 กว่าปี นอกจากนี้ยังมีตำนานพระนางสร้อยดอกหมากเดินทางมาจากเมืองจีนเพื่อมาอภิเษกกับพระเจ้าสายน้ำผึ้ง แต่พระนางน้อยพระทัยที่ไม่ได้รับการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติจึงกลั่นใจตาย ณ ริมฝั่งแม่น้ำแห่งนั้น จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าสายน้ำผึ้งสร้างพระพุทธรูปขึ้นตรงบริเวณที่พระราชทานเพลิงศพ พระนางสร้อยดอกหมาก หลวงพ่อดำเป็นที่เคารพสักการะของคนจีนจำนวนมาก คนจีนกล่าวว่าที่นี่คือ "ข้าปอง" ซึ่งเป็นเสมือนเจ้าผู้ปกป้องคนจีน ข้าปองที่ชาวจีนเชื่อถือกันคือแม่ทัพเรือผู้เกรียงไกรของราชสำนักหมิง นามว่า "เจิ้งโห" ซึ่งคุมเรือตรวจตรา น่านน้ำและแสดงแสนยานุภาพของจีนในแถบทะเลจีนใต้ คนจีนเชื่อว่าตนเองเป็นลูกหลานของเจิ้งโห ดังนั้นเจิ้งโหก็เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่ต้องเช่นสำรวจบูชา คำว่า "ข้าปอง" แปลว่า แก้วสามดวง หรือพระรัตนตรัย ดังนั้นข้าปองเป็นทั้งวิญญาณของบรรพบุรุษจีนเป็นทั้งพระพุทธรูปศาสนา ทำให้ทั้งชาวไทยและชาวจีนสามารถเคารพกราบไหว้ในสิ่งเดียวกันได้" (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2542: 156-158) จากคติความเชื่อดังกล่าวจึงทำให้เกิดการถ่ายทอดออกมาในการสร้างสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัดกัลยาณมิตรขึ้นตามแบบวัดพนัญเชิง และการสร้างวัดนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของจีนโดยตรงเนื่องจากผู้สร้างเป็นชาวจีน จึงมีการสร้างอาคารเก๋งจีนคู่ และมีตุ๊กตาและซุ้มประตูหินแบบจีนอยู่ด้วย นอกจากนี้การสร้างศาลเจ้าเกียนอันเกงใหม่ก็ได้รับอิทธิพลจากการสร้างหลวงพ่อดำ ด้วย เมื่อชาวจีนฮกเกี้ยนที่เดินทางเข้ามาค้าสำเภาและพบเห็นว่ามีหลวงพ่อดำปองแล้ว และมีศาลเจ้าเก่าทรุดโทรมอยู่จึงสร้างใหม่แล้วอัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมมาประดิษฐานอยู่คู่กันและตั้งรกรากอาศัยอยู่ในบริเวณนี้เพื่อดูแลศาลเจ้าด้วย ในบริเวณนี้สมัยก่อนเป็นพื้นที่สวนอยู่มาก ลักษณะการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเป็นหลัก มีหมู่บ้าน 2 แห่งที่มีกลุ่มคนที่มีลักษณะร่วมเดียวกัน ทั้งเชื้อชาติศาสนาที่แบ่งแยกกลุ่มคนออกอย่างเด่นชัด อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชุมชนพักอาศัยที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาของทั้ง 2 ชุมชนเหมือนกัน การเดินเข้าถึงในสมัยก่อนอาศัยทางแม่น้ำเจ้าพระยาและคูคลองสายเล็กๆ ในหมู่บ้าน บริเวณหน้าแม่น้ำเจ้าพระยามีเรือนแพหนาแน่นเป็นที่พักอาศัยด้วย

บริเวณนี้เจริญเติบโตถึงจุดสูงสุดในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 ถึง ต้นรัชกาลที่ 4 เป็นย่านที่มีชาวต่างชาติเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีห้างฝรั่งเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่แบบตะวันตก มีโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์แห่งแรกของสยาม ร้านถ่ายรูปแห่งแรกของไทย ได้สร้างความเจริญให้แก่พื้นที่ อาจเรียกว่าเป็น ย่านของชาวต่างชาติคล้ายกับย่านสุขุมวิทในปัจจุบัน มีการสร้างโบสถ์ชาว

ตาคูรัลหลังใหม่ขึ้นเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงไทยผสมจีน หลังคามีลวดลายปูนปั้นประดับ คล้ายศาลเจ้าจีน คาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากชาวจีนที่อพยพมาจากจันทบุรี มีการผสมกลมกลืนกัน ทางวัฒนธรรม และอาคารทางศาสนาพุทธที่เป็นแบบพระราชานิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีลักษณะ สถาปัตยกรรมและศิลปะจีนเข้ามาผสมผสานด้วย รูปแบบบ้านในชุมชนกุฎีจีนเป็นเรือนไทยใต้ถุนสูง หลังคาจั่ว

ชุมชนและวัดได้พัฒนามาพร้อมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของเมืองกรุงเทพฯ เมื่อมีการสร้างถนนในฝั่งพระนครในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เป็นต้นมา ทำให้ความเจริญและการตั้งถิ่นฐานเริ่มเปลี่ยนจากอยู่ตามแนวแม่น้ำลำคลองที่ใช้เป็นเส้นทางเข้าถึงโดยเรือ ขยายตัวไปตามแนวถนนสายใหม่มีการสร้างอาคารพักอาศัยเป็นแบบฝรั่งขึ้นแทนเรือนไทยและแพ ส่วนในพื้นที่บริเวณตำบลกุฎีจีนนั้นฝรั่งชาติอื่นๆ ที่เคยอยู่ อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชน เช่น คริสเตียนอเมริกัน เริ่มย้ายออกไปจากพื้นที่เพื่อไปอาศัยอยู่ริมถนนแทน รูปแบบการพัฒนาเมืองเริ่มเน้นไปที่การคมนาคมทางบกแทน แต่ทางฝั่งธนบุรี ยังคงเป็นชุมชนที่รายล้อมไปด้วยพื้นที่สวนอยู่เช่นเดิมยังคงใช้การเดินทางทางน้ำเป็นหลัก สภาพบ้านเรือนยังคงเป็นเรือนไทยใต้ถุนสูง มีเรืออยู่ใต้ถุนบ้าน ชุมชนมีบริเวณที่โล่งมาก เนื่องจากตามบ้านเรือนไม่มีกำแพงกันอาณาเขต มีที่ปลูกต้นไม้รอบๆบ้านได้พื้นที่สีเขียวจึงมีอยู่มาก มีทางเดินลัดเลาะไปตามช่องว่างระหว่างบ้าน

ช่วง พ.ศ.2440 พิจารณาจากในแผนที่ และแผนที่กรุงเทพฯ ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. 2474 มีการสำรวจพื้นที่เมื่อพ.ศ.2464 ปรากฏลักษณะสภาพ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดกัลยาณมิตรคลองบางหลวง ประกอบด้วยศาสนสถานและชุมชนล้อมรอบตั้งอยู่ริมน้ำ เป็นชุมชนเบาบาง แวดล้อมไปด้วยเรือสวนไร่นา บ้านเรือนขุนนาง อาทิ บ้านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ บ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ บริเวณริมน้ำยังมีเรือนแพหนาแน่นในแม่น้ำ คูคลองกระจายไปทั่วในพื้นที่เพื่อนำน้ำเข้าเรือสวนไร่นา ยังคงใช้เส้นทางน้ำเป็นหลักในการสัญจร

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพทางสังคม

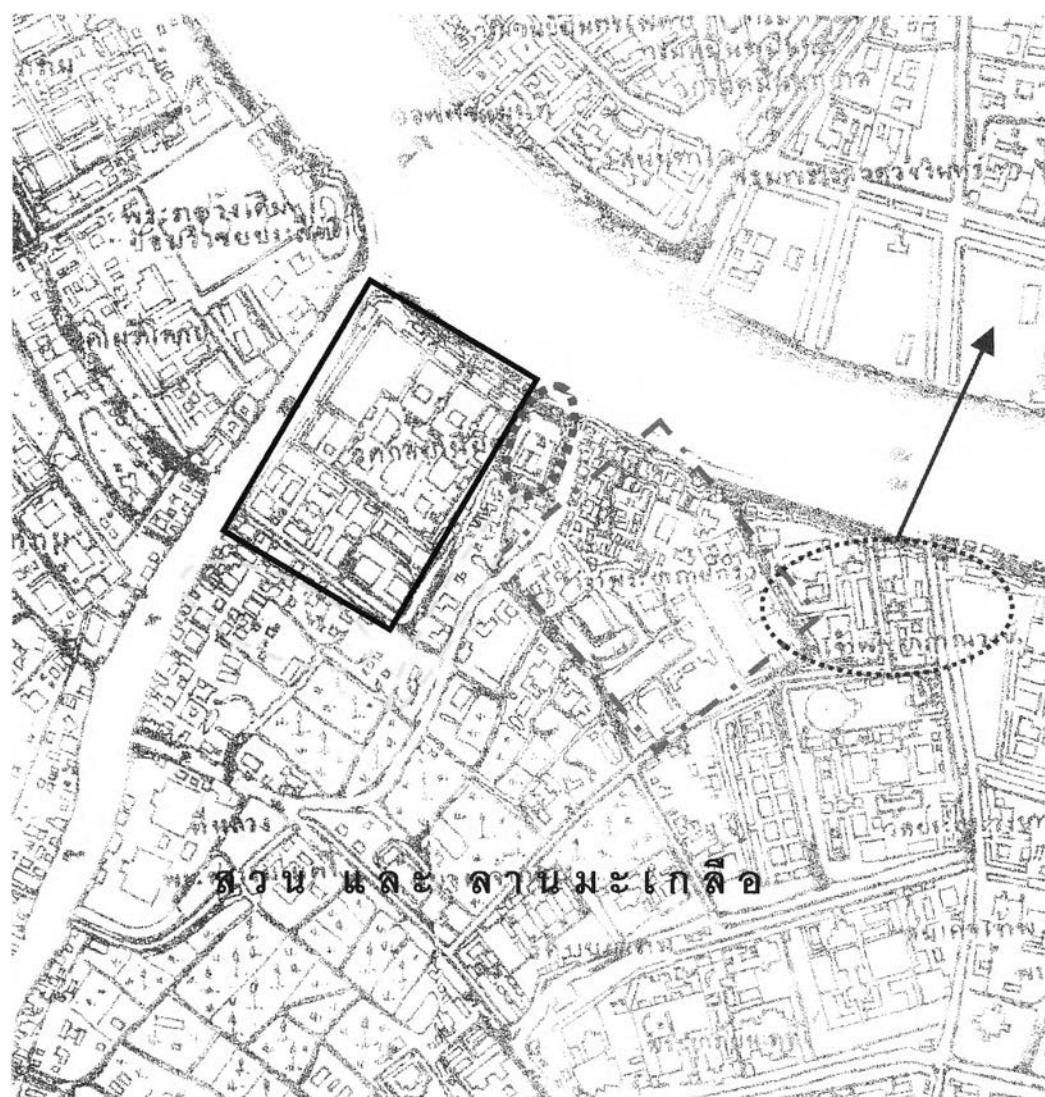
ลักษณะทางสังคมในชุมชนชาวคริสต์มีความสัมพันธ์ในละแวกบ้านเป็นไปอย่างใกล้ชิด รู้จักกันเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือกันในกิจกรรมทางศาสนาของตนเป็นประจำ ทุกคนพึ่งพากันร่วมกันประกอบพิธีทางศาสนาโดยมีโบสถ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน มีการตั้งโรงเรียนขึ้นในพื้นที่ของชุมชนชาวคริสต์ เด็กๆ จึงได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน

ส่วนชุมชนวัดกัลยาณมิตรนั้นเมื่อชาวจีนเริ่มหมดไปจากพื้นที่เหลือเพียงกลุ่มเล็กๆ ที่ดูแลศาลเจ้าเท่านั้น สังคมของชุมชนวัดกัลยาณมิตรได้มีผู้คนจากหลายแหล่งเข้ามาอาศัยปะปนกันในพื้นที่หลังจากที่มีการสร้างวัดกัลยาณมิตรขึ้น แต่สังคมในช่วงแรกยังเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนน้อย การมีปฏิ

สัมพันธ์กันจึงสามารถทำได้ง่าย ประกอบกับสภาพแวดล้อมยังเป็นเรือกสวน และการเดินทางต้องอาศัยทางน้ำ อาจจะใช้เรียกได้ว่ายังมีวิถีชีวิตที่ยังคงเป็นสังคมที่พึ่งพิงธรรมชาติอยู่ สภาพทางเศรษฐกิจ

มีการประกอบอาชีพ ตกกุ้งตกปลาในแม่น้ำ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ตามสภาพแวดล้อมที่ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่มาก มีตลาดน้ำที่ปากคลองบางกอกใหญ่เป็นตลาดน้ำที่ใหญ่มาก เศรษฐกิจน่าจะเฟื่องฟูมากในยุคนี้ เนื่องจากมีการค้าขายแบบฝรั่งเข้ามาในพื้นที่ และมีโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ของหมอบลัดเลย์ รวมถึงร้านถ่ายรูปรานซิส จิตแอนด์ซัน ของนายจิตร ที่อยู่ในเรือนแพหน้าวัดซางตาครู้ส มีการประกาศลงโฆษณาไว้ในหนังสือพิมพ์ด้วย และเศรษฐกิจเริ่มซบเซาลงหลังจากฝรั่งเศสเดียนย้ายออกจากพื้นที่

แผนที่ 4.3 แสดงการตั้งถิ่นฐานในบริเวณชุมชน พ.ศ. 2440

	ชุมชนชาวจีนใหม่ (ดูแลคาลเจ้า)		ชุมชนชาวคริสต์โปรตุเกส		ชุมชนฝรั่งชาติอื่นๆ	ชุมชนไทย
	วัดกัลยาณมิตรสร้างบนพื้นที่ชุมชนจีนเดิม					

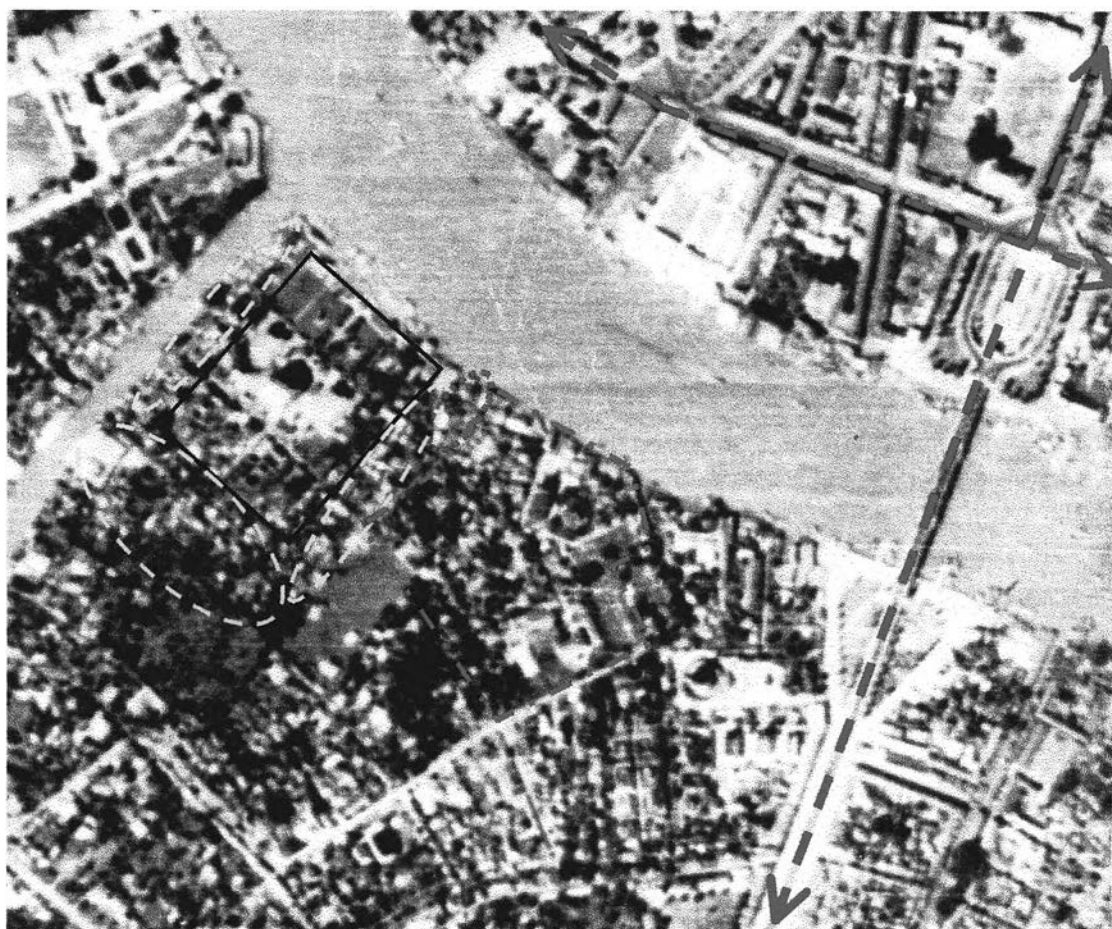
ที่มา : แผนที่กรุงเทพฯ ร.ศ. 115 มาตราส่วน 1/1,180 กรมแผนที่ทหาร หนังสือแผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474

4.2.3) ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน

การตั้งถิ่นฐาน

ช่วง พ.ศ.2495 หลังการสร้างสะพานพุทธยอดฟ้า และถนน 11 สาย เมื่อ พ.ศ. 2475 ความเจริญและถนนหนทางเริ่มหลั่งไหลเข้ามาย่านฝั่งธน จนเรียกสวนที่เคยหนาแน่นเปลี่ยนสภาพเป็นบ้านเรือน ตึก มากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะย่านตัวเมืองชั้นใน (สุตารา สุจฉายา, 2542: 56) จากภาพถ่ายทางอากาศสังเกตเห็นได้ว่า อาคารคอนกรีตขนาดใหญ่นอกจากอาคารทางศาสนายังไม่ปรากฏในพื้นที่ ซึ่งเกรนของพื้นที่ยังเป็นคกรนละเอียด และมีพื้นที่ที่เป็นเอกรูป อาคารสำคัญทางศาสนาจึงยังมีมุมมองที่โดดเด่นอยู่ และบ้านเรือนกระจุกตัวหนาแน่นมากขึ้นแล้วในพื้นที่ แต่ยังมีต้นไม้ใหญ่แทรกตัวอยู่ตามช่องว่างระหว่างอาคารอยู่มาก

ภาพที่ 4.2 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการตั้งถิ่นฐานในบริเวณชุมชน พ.ศ. 2495

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2495 มาตรฐาน 1/8,400 กรมแผนที่ทหาร

ช่วง พ.ศ.2517 จากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2517 เป็นช่วงหลังจากที่การคมนาคมทางบกเข้ามาสู่พื้นที่ คลองบางสายกลายเป็นถนนหรือทางเดิน เช่น ถนนเทศบาลสาย 1 กลายเป็นถนนเป็นถนนแล้ว ตึกแถวสร้างตามแนวถนนประชาธิปไตยและเทศบาลสาย 1 รวมทั้ง ถนนซอยวัดกัลยาณมิตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตที่พักอาศัยหนาแน่นมากขึ้น ส่งผลให้ต้นไม้ใหญ่ที่เคยมีตามช่องว่างอาคารหายไป พื้นที่โล่งระหว่างบ้านถูกลูก้าจากการกระจุกตัวหนาแน่นในพื้นที่ ทางเข้าชุมชนกุฎีจีนจากถนนเทศบาลสาย 1 ยังเป็นตรอกแคบๆข้างกำแพงสุสานวัดกุฎีจีน แต่บริเวณด้านหลังวัดกัลยาณมิตรยังมีที่ว่างเป็นสวนมีต้นไม้ขึ้นอยู่ด้วย จากคำสัมภาษณ์พระครูกัลยาณิกิจจานุกูล เล่าว่า สมัยนี้คลองเล็กที่เคยใช้เป็นทางสัญจรแต่เดิมในพื้นที่ไม่สามารถใช้พายเรือได้แล้ว อาคารขนาดใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่แล้ว เช่น อาคารโรงเรียนช่างตากัฐศึกษา และช่างตากัฐคอนกรีต โรงเรียนแสงอรุณ

สรุปลักษณะการตั้งถิ่นฐานในยุคการคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในพื้นที่เริ่มเข้ามาหลังจากการสร้างสะพานพุทธยอดฟ้า ในปี พ.ศ. 2475 มีการสร้างถนนในฝั่งธนบุรีเพื่อรองรับกับการคมนาคมทางบก เมื่อรูปแบบการเดินทางเปลี่ยนไปส่งผลให้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในฝั่งธนบุรีเปลี่ยนไปด้วยตามการเข้าถึงทางบกที่สะดวก คลองที่เคยใช้เป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมลดความสำคัญลงและเลิกใช้ไปในที่สุด การสร้างบ้านเริ่มลูก้าพื้นที่คลอง คลองเริ่มตื้นเขิน เปลี่ยนสภาพเป็นทางระบายน้ำ การตั้งถิ่นฐานอาคารรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในพื้นที่ตามการเปลี่ยนแปลงของเมืองเพื่อรับกับรูปแบบการคมนาคมทางถนน คูคลองสายเดิม เช่นบริเวณถนนเทศบาลสาย 1 ถูกถมเพื่อใช้เป็นทางเดิน และมีรถวิ่งในที่สุด

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพทางสังคม

ในชุมชนกุฎีจีน

คนในชุมชนยังคงผูกพันกันเหมือนก่อน คนเริ่มหนาแน่นขึ้นและมีการขยายครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นจึงมีการย้ายออกไปอาศัยข้างนอกชุมชน แต่ยังมีคนในครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านเดิมด้วย

ในชุมชนวัดกัลยาณมิตร

คนในชุมชนเริ่มหลากหลายมากขึ้น เพิ่มจำนวนขึ้นมาก มีคนต่างถิ่นอพยพเข้ามาเช่าบ้านพักอาศัยราคาถูกเป็นแหล่งบ้านเช่าของแรงงานย่านปากคลองตลาด คนที่อยู่เดิมในชุมชนเริ่มย้ายออก

สภาพทางเศรษฐกิจ

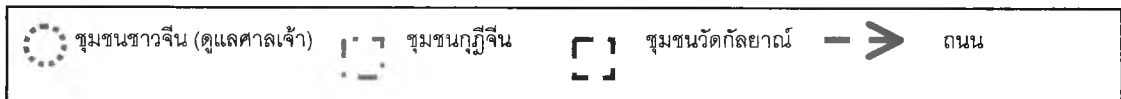
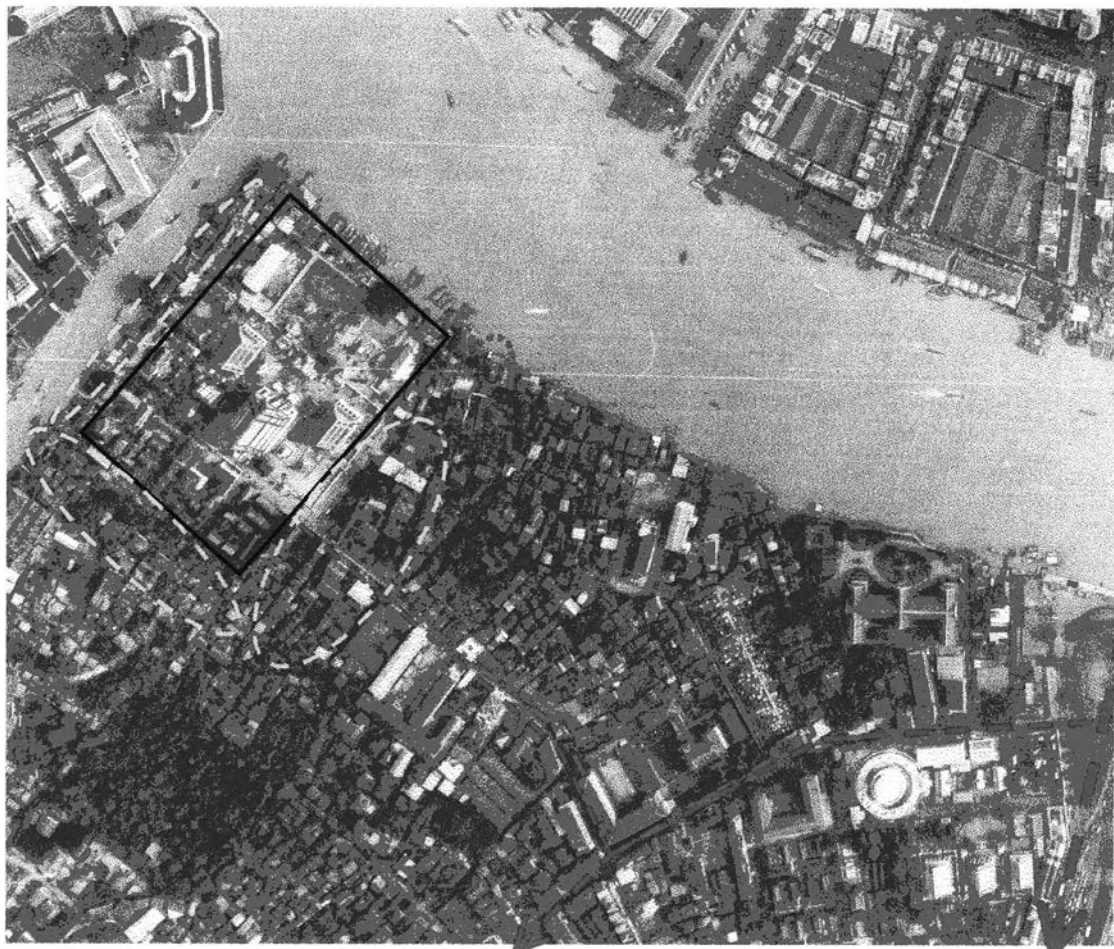
ในชุมชนกุฎีจีน

การทำงานนอกชุมชนมีมากขึ้น อาชีพรับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน ค้าขาย เจ้าของกิจการโรงเรียนในชุมชน ส่วนใหญ่ฐานะปานกลางขึ้นไป

ในชุมชนวัดกัลยาณัม

กลุ่มคนที่อยู่มานานส่วนใหญ่มีอาชีพข้าราชการ พ่อค้า กลุ่มคนต่างจังหวัดมาเช่าบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างที่ปากคลองตลาด และค้าขายหาบเร่

ภาพที่ 4.3 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ พ.ศ. 2517

ที่มา: ภาพถ่ายทางอากาศพ.ศ. 2517 มาตรฐาน 1/5,000 กรมแผนที่ทหาร

4.2.4) ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ. 2535 - ปัจจุบัน)

การตั้งถิ่นฐาน

ช่วง พ.ศ. 2535 มีการสร้างตลิ่งกันน้ำริมคลองกุฎีจีน และประตูกันน้ำบริเวณปากคลอง บางกอกใหญ่ เปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของลำน้ำ โดยมีแห่งคอนกรีตวางอยู่กลางคลอง จากสภาพเช่นนี้ไม่สามารถพายเรือในลำคลองได้อีก

ช่วง พ.ศ. 2539 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลง โดยมีการเวนคืนที่ดินปรับพื้นที่สร้างเป็นถนน อรุณอมรินทร์ตัดใหม่ ผ่านแนวรอยต่อชุมชนพักอาศัย ระหว่างชุมชนวัดกัลยาณมิตรและชุมชนกุฎีขาว บริเวณชุมชนวัดกัลยาณมิตรมีการเวนคืนที่ดินของวัดเพื่อตัดถนนออกสู่ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ เพื่อเป็นทางที่เข้าสู่วัดได้โดยตรง และเวนคืนบริเวณชุมชนบางส่วนเพื่อใช้เป็นลานจอดรถของวัด และเป็นลานกีฬาของชุมชน อาคารริมถนนเปลี่ยนจากบ้านเดี่ยวเป็นตึกแถว บริเวณชุมชนกุฎีจีนโรงเรียนขยายตัวสร้างอาคารเรียนใหม่ขึ้นเพิ่มขึ้น บริเวณที่เคยเป็นสุสานของวัดทางตาคูร์ย้ายออกจากพื้นที่ไปอยู่ที่สุสานศานติคาม ที่ อ.สามพราน จ.นครปฐม เนื่องจากความเจริญที่มาพร้อมกับ การคมนาคมทางบก จึงทำให้เกิดความต้องการในการใช้พื้นที่สุสานเพื่อพัฒนาเป็นอาคารเรียนของ โรงเรียนทางตาคูร์ศึกษา และใช้เพื่อทำทางเข้าโรงเรียนทางตาคูร์ โบสถ์ และชุมชนได้สะดวก พร้อมกับใช้เป็นพื้นที่จอดรถด้วย (ดูแผนที่ 4.4)

สภาพสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพสังคม

ในชุมชนกุฎีจีน

คนในชุมชนผูกพันกันมาก รู้จักสนิทสนมกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ และมีกิจกรรมที่จะต้องเข้าโบสถ์ร่วมกันเสมอ จึงมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันเหมือนเช่นเดิม ประกอบกับมีกลุ่มทางสังคมที่วัด จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือในกิจการของศาสนา และกลุ่มที่ช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจของชุมชนด้วย คือ กลุ่มเครดิตยูเนียน แม้ว่าจะมีการขยายครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น มีการย้ายไปอยู่ที่อื่นบ้างของคนในครอบครัวแต่ก็ยังมีคนในครอบครัวยังคงอาศัยลึบทอดต่อมาด้วย และคนที่ไปอยู่ข้างนอกแล้วก็จะมาทำเข้าร่วมมิสซาที่โบสถ์ในวันอาทิตย์เช่นเดิม และได้มาเยี่ยมญาติไปด้วย

ในชุมชนวัดกัลยาณมิตร

คนกลุ่มที่อยู่เดิมเหลือน้อยลงมาก คงเหลือประมาณ 25% ปัจจุบันสภาพสังคมโดยรวมในเมืองมีค่านิยมที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็จะแยกไปอยู่บ้านใหม่ และ

ประกอบกับในบริเวณชุมชนหนาแน่นแล้วไม่สามารถขยายในพื้นที่เดิมได้ และความต้องการมีที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง ลูกหลานเมื่อทำงานแล้วขยายไปซื้อบ้านใหม่ที่อื่น เมื่อคนกลุ่มเดิมย้ายออก คนกลุ่มใหม่ที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในปากคลองตลาด ต้องการเช่าบ้านในราคาถูก จึงเข้ามาอาศัยมากขึ้น มีประมาณ 75% (ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2545) คนกลุ่มใหม่และกลุ่มเก่าไม่ผูกพันกัน คนใหม่ไม่มีเวลาและโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มเก่าที่อยู่ในชุมชนมานาน เนื่องจากต้องทำมาหาเลี้ยงชีพรับจ้างรายวัน และคนกลุ่มใหม่ย้ายเข้าย้ายออกบ่อยครั้ง

สภาพเศรษฐกิจ

ในชุมชนกุฎีจีน

ประชากรส่วนใหญ่ฐานะปานกลางขึ้นไป มีอาชีพรับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน บางคนเป็นเจ้าของกิจการโรงเรียนในชุมชน มีอาชีพค้าขายทั้งในและนอกชุมชนด้วย ส่วนอาชีพทำขนมกุฎีจีนคงเหลือเพียง 2 เจ้าเท่านั้น

ในชุมชนวัดกัลยาณ

กลุ่มคนเก่า อาชีพข้าราชการ พ่อค้า ฐานะปานกลางขึ้นไป ส่วนกลุ่มคนต่างจังหวัดมาเช่าบ้านพักหรือห้องแบ่งให้เช่าราคาถูกส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างที่ปากคลองตลาด และค้าขายหาบเร่ รายได้ไม่ค่อยดี

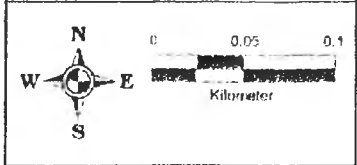
**วิสัยทัศน์การและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนภูฏาน
และชุมชนวัดกัลยาณ**

แผนที่ 4.4
บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลง
การใช้พื้นที่บริเวณสำคัญๆ

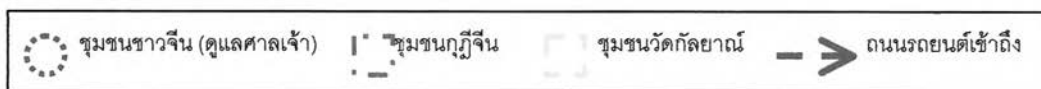
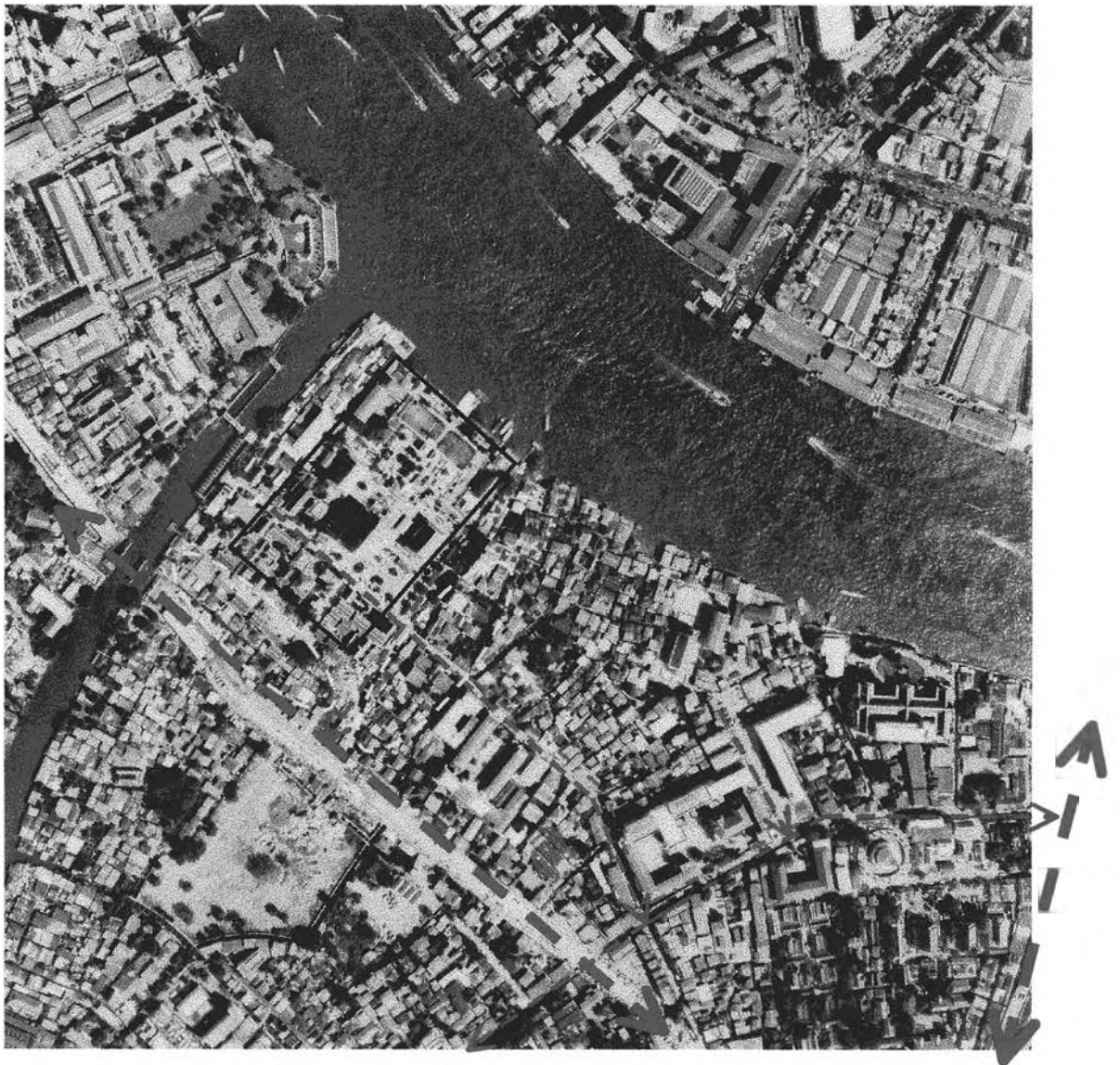
สัญลักษณ์

- เปลี่ยนจากบ้านพักอาศัยมาเป็นถนนเข้าสู่วัดกัลยาณ
- เปลี่ยนจากบ้านพักอาศัยมาเป็นที่จอดรถของวัดกัลยาณ
- เปลี่ยนจากสุสานวัดทางศาตร์มาเป็นโรงเรียนทางศาตร์ศึกษา

นางสาวพามิลา หาราจักร์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.4 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2541

ที่มา: ภาพถ่ายทางอากาศกรุงเทพมหานคร พ.ศ 2541 มาตรฐาน 1/6,000 กรมแผนที่ทหาร

สรุปลักษณะรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

วิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณแห่งนี้มีลักษณะเดิมที่เป็นชุมชนริมน้ำที่อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก สภาพพื้นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อมีโครงข่ายถนนเข้ามาในพื้นที่ เปลี่ยนแปลงระบบการเดินทางเป็นทางบกแทน ปัจจุบันระบบคูคลองเหลือน้อยมาก ถูกถมเพื่อ

สร้างเป็นถนน หรือกลายเป็นเพียงคูคลองที่ใช้เพื่อระบายน้ำเท่านั้น แต่พื้นที่นั้นยังคงเป็นชุมชนหนาแน่นมากขึ้น และอาศัยการสัญจรทางเท้าเพื่อเดินเข้าบ้าน หรือติดต่อกันในชุมชน ตามตรอก ซอยต่างๆ เช่นเดิม ด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ยังคงใช้ประโยชน์เป็นย่านพักอาศัย พื้นที่สีเขียวลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เห็นได้ชัดเจน คือ การขยายตัวโรงเรียนช่างตาครู้สในพื้นที่ มีการสร้างอาคารเรียน แทนที่สุสานของวัดช่างตาครู้ส การตัดถนนบริเวณชุมชนวัดกัลยาณัมเพื่อใช้เป็นทางเข้าออกหลักของวัดเชื่อมต่อกับถนนอรุณอัมรินทร์ตัดใหม่โดยตรง

สรุปพัฒนาการของลักษณะอาคารในชุมชน

1. อาคารในช่วงที่ใช้การคมนาคมทางน้ำ ก่อนพ.ศ. 2475 บ้านเรือนเป็นเรือนแพ เรือนไม้ 1-2 ชั้น ริมแม่น้ำลำคลอง
2. อาคารในช่วงที่การคมนาคมเริ่มเปลี่ยนเป็นทางบก มีถนนและสะพานพระพุทธยอดฟ้า เมื่อ พ.ศ.2475 เป็นบ้านไม้ หลังคาปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าว มักอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง
3. ช่วงที่มีการขยายตัวของชุมชนเข้าสู่พื้นที่สวนด้านใน บ้านไม้รุ่นนี้ หลังคาจั่ว หรือหลังคาแบน พบมากในชุมชนกุฎีจีน ตึกแถวมีลักษณะเรียบง่าย ตั้งอยู่ตามริมถนนสายหลัก คือ ถนนวัดกัลยาณัม และถนนเทศบาลสาย 1 บ้านเรือนที่สร้างในยุคก่อนมีการปรับปรุงเปลี่ยนโครงสร้างเป็นก่ออิฐฉาบปูน โรงเรียนขยายตัวสร้างเป็นอาคารสูง
4. ภายหลังจากตัดถนนอรุณอัมรินทร์ตัดใหม่ เริ่มมีการขยายตัวของตึกแถวสร้างใหม่ริมถนน เกิดบ้านชั่วคราวที่สร้างบุกรุกพื้นที่ริมถนน

ตาราง 4.1 สรุปลักษณะและวิวัฒนาการชุมชน

ประเด็น	1.ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ.2310- 2324)		2.ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ.2325 – 2474)		3.ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4.ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์
1. สภาพชุมชนโดยรวม	พระเจ้าตากสิน พระราชทานที่ดิน ให้ชาวคริสต์โปรตุ เกสเข้ามาอยู่ อาศัย พื้นที่เป็นดินเลน ที่ ลุ่มน้ำท่วมถึง เกิด จากที่ดินงอกจาก แนวแม่น้ำเดิมใน คลองบางกอก ใหญ่	พระเจ้าตากสิน พระราชทานที่ดิน ให้ชาวจีนที่อพยพ มาจากอยุธยาเข้า มาอยู่อาศัย พื้นที่เป็นดินเลน ที่ ลุ่มน้ำท่วมถึง เกิด จากที่ดินงอกจาก แนวแม่น้ำเดิมใน คลองบางกอก ใหญ่	ชุมชนขยายตัว พ.ศ. 2377 สร้าง โบสถ์ใหม่เป็นหลังที่ 2 แทนหลังเดิม พ.ศ. 2449 สร้างโรง เรียนขางตาครุสคอน แวนท์ พ.ศ. 2456 สร้าง โบสถ์ใหม่ เป็นหลัง ปัจจุบัน	สมัย ร.1 ชาวจีนอพยพ ไปอยู่ฝั่งพระนคร ชาว จีนเหลือน้อย สมัย ร.3 สร้างวัด กัลยาณ์ รื้อศาลเจ้า เดิมสร้างใหม่ ชาวจีน เหลือกลุ่มดูแลศาลเจ้า	พ.ศ. 2497 สร้างโรง เรียนขางตาครุสศึกษา พ.ศ. 2475 มีการสร้าง สะพานพุทธและถนน ประชาธิปไตย ถนนเทศ บาลสาย 1 เกิดจาก การถมคลอง ความ เจริญต่างๆ เริ่มเข้ามา ถนนเปลี่ยนเป็น คอนกรีต เกิดโรงเรียน คริสต์อื่นๆที่เป็นของ ชาวคริสต์ในพื้นที่มาก ขึ้นเรื่อยๆ	มีการสร้างสะพานพุทธ และถนนประชาธิปไตย ถนนเทศบาลสาย 1 เกิด จากการถมคลอง ซอยวัดกัลยาณ์ปรับ เปลี่ยนจากทางเดิน สะพานไม้เล็กๆ มาเป็น ถนนคอนกรีต เริ่มมีชาวต่างจังหวัด อพยพเข้ามาเช่าบ้านใน ช่วงประมาณ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา	ย้ายสุสาน ปรับพื้นที่ เป็นอาคารเรียน ขนาดใหญ่ ทำถนนซอยกุฎีจีน เข้าหมู่บ้าน มีที่จอด รถริมถนนเข้าหมู่บ้าน สร้างตลิ่งกันริมคลอง กุฎีจีน	สร้างประตูระบาย น้ำ และตลิ่งกันน้ำ ริมคลองบางกอก ใหญ่ เวนคืนที่สร้างถนน อรุณอมรินทร์ตัด ใหม่ วัดเวนคืนที่สร้าง ถนนเข้าวัดจาก ถนนตัดใหม่ สร้างลานจอดรถ ของวัด

ประเด็น	1. ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ.2310- 2324)		2. ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ.2325 – 2474)		3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์
2. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มหมู่บ้านเล็กๆ อยู่บริเวณริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก มีโบสถ์ เป็นศูนย์กลางชุมชน และมีพื้นที่เกษตรอยู่รอบๆ หมู่บ้าน และบริเวณที่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน บ้านเป็นเรือนแพ และเรือนไม้ได้ดูสูง	เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มหมู่บ้านเล็กๆ อยู่ริมแม่น้ำ ตามแนวเส้นทางคมนาคมสายหลัก มีศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางชุมชน บริเวณพื้นที่เกษตรอยู่รอบๆ หมู่บ้านและบริเวณที่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน บ้านเป็นเรือนแพ เป็นส่วนใหญ่	ชุมชนขยายตัวเพิ่มความหนาแน่น สร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้น เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนเป็นอาคารปูนแห่งเดียวในชุมชน และสร้างโรงเรียน ขาง ตา ครุฑ คอนแวนท์ที่ดำเนินการโดยคณะแม่ชีตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเรือนไม้ ด้านติดกับโบสถ์ มีร้านค้าและบ้านเป็นเรือนแพอยู่หน้าโบสถ์หนาแน่น มีการค้าขายกันทางน้ำด้วย ส่วนบ้านที่อยู่บนบกเป็นเรือนไทยได้ดูสูง	ชุมชนเงินเดิมเหลือกลุ่มเล็กอาศัยอยู่รอบๆ ศาลเจ้า หลังสร้างวัดกัลยาณ์ วัดกลายเป็นศูนย์กลางใหม่ ชุมชนเกิดใหม่เริ่มขยายตัวล้อมรอบวัดถึงที่สวนหลังวัด วัดเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่เพียงแห่งเดียวในชุมชน บ้านเป็นเรือนแพอยู่ในคลองบางกอกใหญ่ และด้านหน้าวัด บ้านบนบกเรือนไทยได้ดูสูงเนื่องจากพื้นดินเป็นเลน มีน้ำท่วมบ่อยครั้ง	บ้านเรือนหนาแน่นขึ้น อาศัยอยู่บนบกทั้งหมด สร้างปรับปรุงบ้านใหม่ ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บนผืนดินเดิม ความสูงไม่เกิน 2 ชั้น ทางเดินในชุมชนเป็นไม้กระดานพาดข้างล่างเป็นดินเลน น้ำจะโบสถ์เป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียนขางตาครุฑ คอนแวนท์สร้างใหม่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเรือนไม้ ด้านติดกับโบสถ์ ต่อมาย้ายไปอยู่ด้านหลังโบสถ์ ติดกับถนน นับเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ ความสูง 4-5 ชั้น ที่เกิด	บ้านเรือนเพิ่มความหนาแน่นขึ้น พื้นที่โล่งที่อยู่ด้านหลังวัดเคยเป็นสวนหรือต้นไม้ใหญ่หมดไป ตลาดน้ำปากคลองบางกอกใหญ่ เลิกไปเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกกว่าทางน้ำ นอกจากวัดแล้ว อาคารขนาดใหญ่อื่นๆ ที่สร้างขึ้นเกิดขึ้นใกล้ๆ กับบริเวณพื้นที่ชุมชน เช่น อาคารเรียนโรงเรียนแสงอรุณ อาคารพาณิชย์เริ่มเกิดขึ้นในบริเวณที่ดินเอกชนด้านข้างวัด และบริเวณถนนชอยวัดกัลยาณ์	ปรับปรุงสถานที่หลังจากน้ำท่วม ทำเป็นช่องเก็บศพ รวบรวมเข้าใต้ทางสถานี ชาวบ้านนำรถมาจอดไม่เป็นที่เรียบร้อยในสถานกทม. ทำตลิ่งกันน้ำตลอดแนวคลองกุฎีจีน มีคานคอนกรีตกันระหว่างคลอง พ.ศ.2539 หลังจากย้ายสถานที่ของชุมชนออกจากพื้นที่ทั้งหมด มีการสร้างอาคารเรียนสูง 5 ชั้นของโรงเรียนขางตาครุฑศึกษา เว้นที่ด้านข้างทำเป็นชอยทางเข้าชุมชนเป็นถนนคอนกรีต ปรับปรุง	กทม. สร้างตลิ่งกันน้ำ ตลอดแนวคลองบางกอกใหญ่ สร้างประตูระบายน้ำบริเวณปากคลอง และในคลองกุฎีจีนสร้างตลิ่ง และ คานคอนกรีต คูน้ำและคลองเล็กๆ รอบวัด ดินเขินถูกขุดล้า และคับแคบมาก การพายเรือในคลองเล็ก ไม่สามารถทำได้ เมื่อถนนอรุณอัมรินทร์ตัดผ่าน บริเวณชุมชนบางส่วนถูกเวนคืน วัดได้พัฒนาพื้นที่รับ

ประเด็น	1. ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ.2310- 2324)		2. ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ.2325 – 2474)		3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์
2. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (ต่อ)					ขึ้นในพื้นที่นอกจาก โบสถ์		ทางเดินในชุมชนที่ เคยเป็นไม้กระดาน พาด ทำเป็น คอนกรีต	กับถนนใหม่ รื้อ ย้ายบ้านตัดถนน ทางเข้าวัดใหม่ เชื่อมต่อกับถนน อรุณ อัมรินทร์ พร้อมทำพื้นที่จอด รถ
3. การคมนาคม	ทางน้ำเป็นหลัก โดยอาศัยแม่น้ำ เจ้าพระยาและ คลองกุฎีจีน	ทางน้ำเป็นหลัก โดยอาศัยแม่น้ำ เจ้าพระยาและ คลองบางกอก ใหญ่	ทางน้ำเป็นหลัก โดย อาศัยแม่น้ำ เจ้าพระยา และ คลองกุฎีจีน	ทางน้ำเป็นหลัก โดย อาศัยแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองบางกอก ใหญ่	การเดินทางน้ำตามลำ คลองที่อยู่ในหมู่บ้าน เช่น คลองกุฎีจีน ลด น้อยลงและหมดไป คง เหลือเพียงการเดินทาง โดยเรือข้ามฟาก	การเดินทางทางน้ำในลำ คลองเล็กๆในชุมชนหมด ไปในช่วงประมาณก่อน พ.ศ. 2512 หลังจากนั้นยัง คงใช้การเดินทางโดยเรือ เมล็ทในแม่น้ำและคลอง บางกอกใหญ่ ถนนซอยวัดกัลยาณ์ถม สร้างเป็นคอนกรีต	การเดินทางอาศัย ถนนเป็นหลัก ทาง น้ำใช้เพียงเรือข้าม ฟาก	การเดินทางอาศัย ถนนเป็นหลัก ทาง น้ำใช้เพียงเรือข้าม ฟาก และเรือเมล็ท ทางยาวในคลอง บางกอกใหญ่

ประเด็น	1. ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ.2310- 2324)		2. ยุคการตั้งถิ่นฐานฐานกระดูกวัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ.2325 – 2474)		3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณัม	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณัม	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณัม	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณัม
4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ	ทำการเกษตรเป็นหลัก	ทำอาชีพค้าขายทางเรือ ขายของอยู่ในแพ มีตลาดน้ำปากคลองบางกอกใหญ่ ทำการเกษตร	มีอาชีพค้าขายจำนวนมาก ค้าขายมีร้านค้ารูปแห่งแรกในสยาม อยู่ที่แพหน้าวัด เลี้ยงสัตว์ประมง ทำขนมขาย	ทำอาชีพค้าขาย มีตลาดน้ำที่ปากคลองบางกอกใหญ่ และเป็นข้าราชการ	อาชีพรับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน ค้าขาย เจ้าของกิจการ โรงเรียนในชุมชน ส่วนใหญ่ฐานะปานกลางขึ้นไป	อาชีพค้าขาย รับจ้างบริษัท พ่อค้า กลุ่มคนต่างจังหวัดมาเช่าบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างที่ปากคลองตลาด และค้าขายหาบเร่	อาชีพรับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน ค้าขาย เจ้าของกิจการโรงเรียนในชุมชน ส่วนใหญ่ฐานะปานกลางขึ้นไป	อาชีพค้าขาย รับราชการ พ่อค้า กลุ่มคนต่างจังหวัดมาเช่าบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างที่ปากคลองตลาด และค้าขายหาบเร่
5. ลักษณะทางสังคม	เป็นการรวมกลุ่มเชื้อชาติโปรตุเกส มีบาทหลวงเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำชุมชน	เป็นการรวมกลุ่มชาวจีนครอบครัวขนาดเล็ก ยังไม่มีสมาชิกในครอบครัวมากนัก	ชาวบ้านรู้จักกันดีมาก มีวงศ์วานของชุมชน ร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนาคริสต์สัปดาห์ละมีเจ้าอาวาสดูแลเป็นผู้นำชุมชน	ชาวจีนกลุ่มเล็กๆ อาศัยอยู่ มีชาวบ้านจากต่างถิ่นเป็นคนไทยมาเช่าที่วัดอาศัย	คนในชุมชนยังคงผูกพันกันเหมือนก่อน คนเริ่มหนาแน่นขึ้นและมีการขยายครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นจึงมีการย้ายออกไปอาศัยข้างนอกชุมชน แต่ยังมีคนอยู่ในบ้านเดิมด้วย	คนในชุมชนเริ่มหลากหลายมากขึ้นคนต่างถิ่นอพยพเข้ามาเช่าบ้านพักอาศัยราคาถูกเป็นแหล่งบ้านเช่าของแรงงานย่านปากคลองตลาด คนที่อยู่มากในชุมชนเริ่มย้ายออก	เหมือนในยุคที่ 3	คนที่อยู่เดิมเหลือน้อยลง คนใหม่อพยพเข้ามาเป็นแรงงาน อาศัยมากขึ้น คนกลุ่มใหม่และกลุ่มเก่าไม่ผูกพันกัน คนใหม่ไม่มีเวลาและโอกาสปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มเก่าที่อยู่ในชุมชนมานาน

ประเด็น	1. ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ.2310- 2324)		2. ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ.2325 – 2474)		3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์
6. วิถีชีวิต	เป็นชุมชนน้ำพึ่ง พึ่งสภาพแวดล้อม ธรรมชาติจากน้ำ เป็นสังคมเกษตร กรรม ครอบครัว เป็นครอบครัว ขนาดเล็ก	พึ่งพิงสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ เป็นจากน้ำส่วนใหญ่เป็นสังคม เกษตรกรรม เป็นครอบครัว ขนาดเล็ก	สภาพวิถีชีวิตในช่วง นี้ยังเป็นสังคมเกษตร มีสวน รอบๆ บริเวณ หมู่บ้าน มีพ่อค้าค้า ขายในตลาดน้ำ แม่ บ้านทำขนมขาย ช่วง ประมาณรัชกาลที่ 6 เด็กๆเริ่มมีที่เรียนใน ชุมชน เป็นโรงเรียน ของบาทหลวงตาม แบบตะวันตก ครอบครัว เป็นครอบครัว ขยาย คนในชุมชน หนาแน่นมากขึ้น	สภาพชีวิตยังเป็นชุมชน น้ำ สังคมเกษตร มี เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ทำ สวนผลไม้ สภาพชุมชน ยังพึ่งพิงธรรมชาติอยู่ เต็มเด็กๆเรียนหนังสือ ในวัดตามแบบโบราณ เมื่อมีการศึกษาตาม แบบสมัยใหม่จึงเกิด โรงเรียนวัดขึ้น ครอบครัวเป็นครอบครัว ขยายอาศัยอยู่ใน บ้านเดียวกัน มีสมาชิก ในครอบครัวมาก	ความทันสมัยเริ่มเข้า มาอาชีพที่พึ่งพิงวิถี ธรรมชาติหมดไป การ เกษตรไม่มีในพื้นที่แล้ว มีวิถีชีวิตแบบคนเมือง ค้าขาย รับจ้าง ช่าง การ เป็นต้น แหล่งน้ำธรรมชาติ คลอง ลดความสำคัญ ลง มีทั้งครอบครัว ขยายและ ครอบครัว เดี่ยว ครอบครัวเป็น ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการออกไป อยู่ภายนอกชุมชน ของสมาชิกบางคนใน ครอบครัว	ความทันสมัยเริ่มเข้ามา อาชีพที่พึ่งพิงวิถีธรรม ชาติหมดไป การเกษตร ไม่มีในพื้นที่แล้วมีวิถี ชีวิตแบบคนเมือง ค้า ขาย รับจ้าง ช่าง การ เป็นต้น ครอบครัวเป็นครอบครัว เดี่ยวมากขึ้น ส่งผลให้ เกิดการออกไปอยู่ภาย นอกชุมชนของสมาชิก บางคนในครอบครัว	วิถีชีวิตแบบคนเมือง คนวัยทำงานส่วนใหญ่ ออกไปทำงานนอกบ้าน ในตอนกลางวัน คนชรา เฝ้าบ้าน เด็กไปโรงเรียน ใกล้ๆบ้าน คนสูงอายุ มีการพบปะพูดคุยกัน ในเวลาเย็นๆ เด็ก ออกมาเล่นที่สนามเด็ก เล่นในชุมชน ครอบครัวส่วนมาก เป็นครอบครัวเดี่ยว ส่งผลให้เกิดการออกไป อยู่ภายนอกชุมชน ของสมาชิกบางคน ในครอบครัว	คนที่อพยพเข้ามา เป็นแรงงาน มีความ เป็นอยู่ เน้น ทำมาหากินเป็นหลัก คนในชุมชนที่อยู่ มานานรู้จักกันดี ยังคงช่วยเหลือกัน มีการจับกลุ่มคุย กันที่ร้านค้าของชำ

ประเด็น	1. ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. 2310- 2324)		2. ยุคการตั้งถิ่นฐานกระจุกตัวริมแม่น้ำและ คลองบางกอกใหญ่ (พ.ศ. 2325 – 2474)		3. ยุคที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามถนน (พ.ศ. 2475 - 2534)		4. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโครงการ พัฒนาขนาดใหญ่ที่เข้าถึง (พ.ศ. 2535 – ปัจจุบัน)	
	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์	ชุมชนกุฎีจีน	ชุมชนวัดกัลยาณ์
7. วัฒนธรรมประเพณี	มีการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาเคร่งครัด	มีศาลเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน	มีการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาเคร่งครัด	มีศาลเจ้าเป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน มีวัดกัลยาณ์เป็นที่ประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ผสมกับความเชื่อของชาวจีน เช่น การทำพิธีวันสารทจีน	มีการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาเคร่งครัดเหมือนในอดีต	เมื่อวัดมีพิธีกรรมทางศาสนา คนเก่าแก่ในชุมชนมักจะเข้าไปทำบุญ แต่คนอพยพมาใหม่ไม่ค่อยได้ร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา	ทุกวันอาทิตย์ยังคงมารวมกันที่โบสถ์ทำพิธีมิสซา งานประเพณีอื่นๆ ยังคงมีเหมือนเช่นในอดีต	คนเก่าๆซึ่งมีเหลืออยู่น้อยในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของวัด แต่คนที่มาร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่ภายนอกที่มีความเคารพนับถือในหลวงพ่อข้าปกอง ส่วนคนที่อพยพมาอยู่ใหม่จะเข้าไปรับจ้างเวลาที่วัดมีงานพิธีมากกว่าที่จะเข้าร่วมพิธีกรรม

4.3 องค์ประกอบของชุมชนในปัจจุบัน

องค์ประกอบของชุมชน ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ

1. ลักษณะทางกายภาพ ซึ่งในการศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนได้นำแนวคิดแนวความคิดจินตภาพเมืองของ Kevin Lynch รวมถึงแนวความคิดองค์ประกอบของเมืองอื่นๆมาใช้ในการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ชุมชน

2. ระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน สามารถแบ่งได้เป็นระบบกิจกรรมสำคัญในรอบปี และกิจกรรมประจำวัน ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี จะรวมอยู่ในระบบกิจกรรมทั้ง 2 ส่วนข้างต้น

4.3.1) ลักษณะทางกายภาพ

4.3.1.1) การรับรู้จินตภาพเมือง

โดยอาศัยแนวความคิดจินตภาพเมืองของ Kevin Lynch โดยเชื่อว่าองค์ประกอบทางกายภาพเป็นส่วนหนึ่งของระบบการตั้งถิ่นฐาน การรับรู้องค์ประกอบทางกายภาพประกอบด้วย 5 ประการดังนี้

1) จุดหมายตา (Landmark)

จากการรับรู้ทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนทั้ง 2 พบว่า เมื่อมองไปทางขอบฟ้าขณะที่ยืนอยู่ในบริเวณชุมชนก็จะพบจุดหมายตา ที่สวยงามมองเห็นได้จากระยะไกล 2 จุดคือ

1. โบสถ์วัดรางตาครู้ส ในระยะใกล้จะเห็นตัวอาคารเด่นชัด เนื่องจากมีการเว้นระยะว่างไว้โดยรอบทำให้เห็นตัวโบสถ์ ซึ่งพื้นที่โดยรอบนี้ใช้ประโยชน์ทั้งเป็นทางเดินรอบอาคาร และเป็นทางเดินเข้าชุมชนไปในตัวด้วย มีจุดที่มองเห็นโบสถ์ได้สวยงามที่สุดคือ บริเวณทำน่าน้ำหน้าวัดของชุมชนกุฎีจีน ซึ่งอยู่ในแนวแกน(Axis)เดียวกันกับโบสถ์ ในระดับขอบเขตของชุมชนกุฎีจีน จุดที่เห็นหลังคาโบสถ์วัดรางตาครู้สได้เด่นชัดในระยะไกล คือ บริเวณถนนซอยทางเข้าชุมชน และบริเวณทางเดินซอย 3 ซึ่งเป็นทางเดินออกจากชุมชนเพื่อมาที่ตัวโบสถ์ ส่วนบริเวณอื่นๆ จะมีอาคารบดบัง ในระดับนอกชุมชนกุฎีจีน บริเวณที่สามารถมองเห็นหลังคาโบสถ์รางตาครู้สได้นั้นอยู่ที่บริเวณหลังศาลเจ้าเกียนอันเกง แต่ไม่ชัดเจน

2. วิหารหลวงวัดกัลยาณมิตร ในระยะใกล้เห็นตัวอาคารได้ชัดเจนเกือบทุกจุดในชุมชนวัดกัลยาณมิตร ยกเว้นบริเวณขอบของชุมชน ในระดับขอบเขตของชุมชนวัดกัลยาณมิตรสามารถมองเห็นหลังคาวิหารได้จากบริเวณถนนซอยวัดกัลยาณมิตรและถนนซอยทางเข้าวัดที่ตัดใหม่ ส่วนนอกชุมชนวัดกัลยาณมิตร สามารถมองเห็นได้จากบริเวณด้านหลังของโบสถ์ข้างตาคูร์สูเมื่อมองไปทางทิศตะวันตก

จุดหมายตาทั้งสองมีลักษณะเด่นชัดเนื่องมาจาก สามารถรับรู้ได้ว่าเป็นอาคารทางศาสนาด้วยความแตกต่างของรูปร่างและรูปทรงอาคาร รวมถึงองค์ประกอบของอาคาร ลักษณะของวัดไทยที่มีหลังคาจั่วซ้อนประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ส่วนลักษณะของโบสถ์คริสต์มี ไม้กางเขนประดับอยู่บนยอดอาคารและด้วยลักษณะศิลปะตะวันตกแบบนีโอคลาสสิกผสมเรเนซองส์ อันมีลักษณะการประดับอาคารอย่างหรูหรา รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม และเป็นอาคารขนาดใหญ่ มีความสูงเด่น และมีลักษณะที่แตกต่างจากอาคารโดยรอบ

จะเห็นได้ว่าจุดหมายตาทั้ง 2 บ่งบอกถึงลักษณะทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพื้นที่ของทั้ง 2 ชุมชน โดยแต่ละจุดจะอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของแต่ละชุมชน โดยที่ทั้งสองสถานที่นี้ต่างก็เป็นจุดศูนย์รวมกิจกรรมของคนในทั้งสองชุมชน และเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของสองศาสนา ซึ่งทั้งสองชุมชนเป็นย่านพักอาศัยของผู้คนที่นับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (ดูแผนที่ 4.5)

2) ย่านต่างๆ ในพื้นที่ (District)

ในการรับรู้จากการเข้าไปสังเกตเรารับรู้ได้จากพื้นที่ที่เดินเข้าไปแล้ว มีลักษณะเป็นผังกิจกรรมให้ความรู้สึกของการอยู่ในย่านได้ ในพื้นที่ชุมชนทั้ง 2 ปรากฏย่านที่สามารถสังเกตเห็นได้ 5 แบบ คือ ย่านที่พักอาศัยในชุมชนเอง ย่านพาณิชย์ยกรรม ย่านสถานศึกษา ย่านอาคารทางศาสนา และย่านอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีรายละเอียดดังนี้

ย่านพักอาศัย

การรับรู้ว่าเป็นย่านพักอาศัยเนื่องจากมีบ้านพักอาศัยกระจุกตัวอยู่เป็นผืนเดียวกัน ซึ่งจากการรับรู้สามารถแบ่งย่านพักอาศัยในชุมชนออกเป็น 4 ย่านด้วยกัน คือ

1. ย่านพักอาศัยในบริเวณชุมชนกุฎีจีน บริเวณนี้มีบ้านพักอาศัยกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทำให้สามารถรับรู้ถึงขอบเขตของย่านได้ชัดเจนเนื่องจากมีรั้ว คลองธรรมชาติ และกำแพงที่สามารถสังเกตเห็นได้
2. ย่านพักอาศัยบริเวณข้างวัดกัลยาณมิตรด้านทิศตะวันออก ใกล้กับศาลเจ้าเกียนอันเกง เป็นบริเวณที่มีบ้านพักอาศัยกระจุกตัวรวมกันอยู่ ซึ่งบ้านส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณริมคลองกุฎีจีนแต่ละหลังจะ

มีบริเวณกว้างขวางและมีรั้วสูงล้อมรอบตัวบ้าน และมีบ้านที่เป็นตึกแถว(อาคารพาณิชย์) กระจุกตัวอยู่รวมกัน จากการสังเกตและพบว่าบริเวณย่านนี้ส่วนใหญ่ น่าจะเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล

3. ย่านพักอาศัยบริเวณข้างคลองบางกอกใหญ่ ในชุมชนวัดกัลยาณ์ ย่านนี้เป็นย่านขนาดเล็ก เนื่องจากมีพื้นที่แนวยาวไปตามริมคลองและบริเวณด้านหน้าวัดริมแม่น้ำเจ้าพระยา แนวทางเดินเป็นเส้นตรง เพียงเส้นเดียวของย่าน มีบ้านไปชานาน 2 ซ้ำทาง ย่านนี้มีบริเวณปะปนไปกับย่านอุตสาหกรรมขนาดเล็ก
4. ย่านพักอาศัยบริเวณหลังวัดกัลยาณ์ เป็นย่านพักอาศัยที่ใหญ่กว่าย่านข้างคลองบางกอกใหญ่ มีพื้นที่ของย่านถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน เนื่องจากมีถนนตัดใหม่ของวัดผ่ากลาง มีบ้านกระจุกตัวอยู่ค่อนข้างหนาแน่น เป็นย่านที่มีอาคารเก่าๆ อยู่กลุ่มหนึ่งด้วย ในย่านนี้มีทางเดินเป็นเส้นตรงแต่มีหลายซอย และมีจุดเชื่อมต่อกับภายนอกชุมชนได้หลายทิศทาง

ย่านพาณิชย์กรรม

การรับรู้ว่าเป็นย่านพาณิชย์กรรมเนื่องจากมีกิจกรรมค้าขายจำนวนมากกระจุกตัวรวมกันอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากในพื้นที่ทั้ง 2 ชุมชน

ในชุมชนกุฎีจีน

ย่านค้าขายหลักในชุมชนจะอยู่บริเวณทางเข้าที่จอดรถโรงเรียนช่างศาตร์ศึกษา บริเวณนั้นมีร้านค้าของชำอยู่ 1 ร้านอยู่ในบ้านไม้ 2 ชั้น ด้านล่างใช้ค้าขาย ในเวลาเย็นจะมีรถเข็นค้าขายอาหารเป็นจำนวนมาก และมีแผงลอยร้านก๋วยเตี๋ยวมารั้ง ตรงปากทางเข้าวัด และอีกบริเวณคือ ริมแม่น้ำด้านหน้าวัดเรื่อยมาจนถึงด้านข้างลานหน้าวัด เป็นร้านค้าแผงลอยและรถเข็น

ส่วนร้านค้าของชำจะกระจายตัวอยู่ในบริเวณชุมชนไม่ให้ความรู้สึกเป็นย่าน ซึ่งมีอยู่เพียง 3 ร้านด้านในชุมชน ส่วนร้านค้าขนมกุฎีจีน ทำขายอยู่เพียง 2 ร้าน ในซอย 7 และซอย 9 ส่วนอีกร้านในซอย 3 ทำขนมกวยเตี๋ยวดัด กรอบเค็ม และรับขนมฝรั่งมาขายอีกทอดหนึ่ง

ในชุมชนวัดกัลยาณ์

ย่านการค้าหลักกระจุกตัวอยู่ในบริเวณริมถนนที่ตัดไปออกถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีการสัญจรสูง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงทางบกบริเวณวัดและชุมชน ด้วยทำเลที่ตั้งจึงดึงดูดให้มีการทำการค้าในบริเวณนี้มาก ร้านค้ามีทั้งที่เป็นร้านขายของชำ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นร้านที่อยู่ในอาคารพักอาศัยใช้ชั้นล่างเป็นที่ค้าขาย และมีแบบที่เป็นแผงลอยและรถเข็นอยู่บริเวณด้านข้างกำแพงวัด

ลักษณะของย่านให้ความรู้สึกไม่แตกต่างกันเนื่องจากร้านค้ามีสินค้าและกิจกรรมไม่ต่างกัน เนื่องจากตัวอาคารเป็นอาคารไม้ใช้พักอาศัยและใช้ค้าขายที่ชั้นล่าง ร้านค้าเป็นแผงลอยและรถเข็นเช่นเดียวกัน ขนาดของย่านก็ใกล้เคียงกันเพียงแต่มีทำเลที่ตั้งที่ต่างกันเท่านั้น

ย่านสถานศึกษา

การรับรู้ถึงความเป็นย่านสถานศึกษาเนื่องจากมีอาคารเรียนและป้ายบอกชื่อโรงเรียนเป็นจำนวนมาก

บริเวณใกล้ชุมชนกุฎีจีนสังเกตได้ว่า โรงเรียนจะเรียงตัวล้อมรอบบริเวณของชุมชนอยู่ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในเครือคาทอลิก อนุบาลขางตาครู้ส อนุบาลแสงอรุณ จะอยู่ช่วงริมแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านข้างโบสถ์เป็นโรงเรียนขางตาครู้สศึกษา ส่วนด้านถนนเทศบาลสาย 1 มีโรงเรียนขางตาครู้สคอนแวนท์ และมากระจุกตัวอยู่ทางด้านขอบชุมชนทางซอยวัดกัลยาณัม ได้แก่ อนุบาลแสงอรุณธนบุรี อนุบาลพัชรินทร์พร โรงเรียนแสงอรุณ และโรงเรียนไกรวิทย์อนุสรณ์ ซึ่งซอยวัดกัลยาณัมและถนนซอยกุฎีจีนให้ความรู้สึกถึงทางเดินเข้าสู่ย่านสถานศึกษา

ย่านอาคารทางศาสนา

ในชุมชนวัดกัลยาณัมมีพื้นที่ทางศาสนาซึ่งสังเกตได้จาก ลักษณะรูปแบบสิ่งก่อสร้าง และอาคาร ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทย ประกอบไปด้วย เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลา กำแพงแก้ว และหมู่กุฎีสงฆ์ โดยมีรั้วกั้นเขตพุทธาวาส กับเขตสังฆาวาส และอาณาเขตวัดกับพื้นที่ในชุมชน

ย่านอุตสาหกรรมขนาดเล็ก

จากการสังเกตตั้งอยู่บริเวณชุมชนวัดกัลยาณัมด้านติดริมคลองบางกอกใหญ่ ย่านดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมการทำปืบสังกะสี เป็นโรงงานขนาดเล็กลักษณะทำในครัวเรือน มีอยู่ด้วยกันประมาณ 7 หลังคาเรือน อาคารมีพื้นที่ใช้สอยมากกว่าอาคารบ้านเรือนทั่วไป รูปแบบอาคารเป็นอาคารไม้ลักษณะกึ่งโกดังสภาพเก่าทรอมสปรก เห็นขั้นตอนการทำงานและเกิดเสียงดัง

3) ขอบเขตของชุมชน (Edge)

จากการศึกษาพบว่าขอบเขตโดยรวมของย่านชุมชนกุฎีจีนทั้งหมด กับพื้นที่โดยรอบขอบเขตที่พบคือ สามารถตัดขอบเขตของย่านด้วยเส้นทางสัญจรทางน้ำและทางบก และส่วนที่รู้สึกได้ว่ามีการแบ่งขอบเขตพื้นที่ออกจากชุมชนที่ชัดเจน คือกำแพงกั้นระหว่างในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของ

เอกชนออกจากพื้นที่กรรมสิทธิ์ของวัดฆางตาครู้ส อยู่ทางด้านหลังชุมชนที่ติดกับถนนซอยวัดกัลยาณ

นอกจากนี้มีการแบ่งแยกพื้นที่ของชุมชนวัดกัลยาณ และชุมชนกุฎีจีน ออกจากกันด้วยลักษณะของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาต่างกัน และแบ่งด้วยกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดที่ให้ประชาชนเช่า

4) เส้นทางในชุมชน (Pathway)

ในชุมชนกุฎีจีน เส้นทางเข้าสู่ชุมชนจากภายนอกชุมชน เส้นทางหลักที่เข้าสู่ชุมชนที่สามารถรับรู้ได้คือ ทางถนนซอยกุฎีจีนเพื่อเข้าสู่ด้านหลังโบสถ์ ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักจากทางบกที่มีปริมาณการสัญจรหนาแน่น ส่วนทางหลักที่เข้าสู่ชุมชนทางน้ำได้แก่ ทางเดินจากท่าหน้าวัดฆางตาครู้ส(ท่าเรือกุฎีจีน) ผ่านลานหน้าโบสถ์ ซึ่งทางหลักทั้งสองที่เข้าสู่ชุมชนจะต้องเดินผ่านโบสถ์จึงจะเข้าสู่ชุมชนได้ เน้นให้เห็นการเป็นศูนย์กลางของโบสถ์ฆางตาครู้ส

เส้นทางสัญจรในชุมชน เพื่อเข้าถึงอาคารส่วนใหญ่ในชุมชนต้องให้การเดินเท้าเป็นหลัก ซึ่งมีเส้นทางเดินหลักได้แก่ ซอยกุฎีจีน 3 ซึ่งเป็นเส้นทางเดินออกจากชุมชนเพื่อเข้าสู่ประตูโบสถ์ได้โดยตรง มีลักษณะเป็นทางตรงกว้างกว่าซอยอื่นๆ และซอยกุฎีจีน 9 เป็นทางเดินเพื่อใช้เชื่อมต่อออกไปยังถนนซอยวัดกัลยาณ มีลักษณะทางลดเลี้ยวไปตามช่องว่างระหว่างอาคาร ซึ่งทั้งสองเส้นทางมีปริมาณการใช้หนาแน่นกว่าเส้นทางอื่นๆ เส้นทางอื่นๆในชุมชนเป็นทางเดินเข้าสู่บ้านเรือนมีลักษณะคดเคี้ยวไปตามช่องว่างของอาคารเช่นกัน ส่วนรถยนต์เข้าถึงได้แค่สุดทางที่บริเวณทางเข้าโบสถ์เท่านั้น เส้นทางที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชนได้แก่ เส้นทางเดินรอบโบสถ์

ในชุมชนวัดกัลยาณทางเดินเข้าบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ต้องอาศัยการเดินเท้า ยกเว้นบริเวณที่ติดกับถนนซอยทางเข้าวัดที่ตัดใหม่ซึ่งเชื่อมต่อกับถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ และบริเวณถนนด้านข้างเขตรั้วของวัดทางด้านทิศตะวันออก ปัจจุบันเป็นเส้นทางหลักของรถในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนได้สะดวก มีลักษณะเส้นทางเป็นเส้นตรงทั้งทางเดินในชุมชน และเส้นทางถนนที่ตัดเข้าสู่ตัววัด ทำให้ง่ายต่อการจดจำทิศทางและตำแหน่ง เดิมถนนสายหลักก่อนมีการตัดถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ คือ ถนนซอยวัดกัลยาณ ซึ่งมีแนวตรงมุ่งเข้าสู่ใจกลางพื้นที่ชุมชน ซึ่งถนนสายนี้มีเส้นทางแคบกว่าถนนสายใหม่

5) จุดศูนย์รวม (Node)

จากการศึกษาพบว่า บริเวณที่เป็นศูนย์กลางที่มีการเคลื่อนไหวของกิจกรรมเกิดขึ้นตลอดเวลา มีอยู่ 4 บริเวณ คือ

(1) บริเวณหน้าพระวิหารหลวงวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร มีโต๊ะลอยหลายแบบจีนตั้งอยู่ใช้เป็นที่พักสำหรับการกราบไหว้บูชา และมีกระถางธูปเทียนแบบจีน และมีเตาสำหรับเผากระดาษเงิน

กระตาศของตั้งอยู่ด้วย ลานโล่งข้างหน้าพระวิหารหลวงมักใช้เป็นที่พักประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานทิ้งกระจาด ส่วนในเวลาปกติจะเป็นบริเวณที่มีกิจกรรมและผู้คนหนาแน่น คือ มีการจัดรูปเทียนกราบไหว้บูชาหลวงพ่อบูชาหลวงปู่ มีการขายดอกไม้ ธูปเทียน นก ปลา เต่า และสลากกินแบ่งรัฐบาลอยู่ด้วย

(2) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ข้างหน้าโบสถ์วัดช้างตากครู้สและทางเดินข้างโบสถ์ด้านที่ติดกับชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นสม่ำเสมอ คือ ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งมีกิจกรรมด้านสังคมและเศรษฐกิจเกิดขึ้นบริเวณนี้ด้วย เช่น มีการใช้เป็นที่เล่นกีฬาของเด็กๆ เวลาเย็นๆ เป็นที่นั่งเล่นพูดคุยกันของคนในชุมชนโดยมีเก้าอี้ม้าหินวางไว้ข้างๆ ทางเดินรอบโบสถ์ ร้านขายของแบบแผงลอยในวันหยุด เป็นบริเวณที่มีกิจกรรมผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเกือบทุกช่วงเวลา

(3) บริเวณท่าเรือข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาของวัดกัลยาณ์ มีการใช้สอยของผู้คนในชุมชนสม่ำเสมอ การเดินทางข้ามฟากโดยเรือยังคงเป็นที่นิยม เพราะมีความสะดวกในการข้ามไปยังฝั่งพระนคร

(4) บริเวณท่าเรือข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาของวัดช้างตากครู้ส มีการใช้สอยของผู้คนในชุมชนสม่ำเสมอ มีร้านค้ารถเข็นมาขายอาหารอยู่บริเวณใกล้เคียงด้วย

4.3.1.2) องค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆ แบ่งได้เป็น

1) มุมมอง

มุมมองของพื้นที่ของย่านชุมชนกุฎีจีน ในที่นี้หมายถึงมุมมองที่สามารถมองได้จากบริเวณภายนอกชุมชน มุมมองโดยภาพรวมของพื้นที่เมื่อมองจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกเป็นมุมมองที่สามารถมองเห็นบริเวณพื้นที่โดยรวมได้ชัดเจนที่สุด จะเห็นความต่อเนื่องของพื้นที่ชุมชนช้างตากครู้สและชุมชนวัดกัลยาณ์ มีโบสถ์วัดช้างตากครู้ส และวัดกัลยาณ์ โดยมีบ้านเรือนในชุมชนแทรกอยู่ตรงกลางระหว่างอาคารทางศาสนาทั้ง 2 แห่ง

มุมมองที่สำคัญของชุมชนกุฎีจีนได้แก่

1. มุมมองทางด้านถนนชอญกุฎีจีน เป็นมุมมองเมื่อเข้าสู่ชุมชนโดยทางบก จะเห็นหลังคาโบสถ์ช้างตากครู้ส ซึ่งเป็นจุดสังเกตที่โดดเด่นมาก
2. มุมมองด้านแม่น้ำเจ้าพระยา มีความงดงามของโบสถ์และศาลาไม้ริมน้ำ รวมถึงอาคารเรือนไม้เก่าหลังใหญ่ริมแม่น้ำด้วย

มุมมองที่สำคัญของชุมชนวัดกัลยาณ์

1. มุมมองทางด้านแม่น้ำเจ้าพระยา จะเห็นหลังคาวิหารหลวงโดดเด่น รายล้อมด้วยหมู่อาคารอื่นๆของวัด

2. มุมมองทางด้านถนนตัดใหม่เข้าสู่วัด ทางด้านลานจอดรถใหม่ เห็นหลังคาวิหารหลวง ประกอบกับหมู่กุฏิสงฆ์ เป็นเรือนไม้หลังคาปั้นหย่า มีความงดงามเป็นอย่างยิ่ง (ดูแผนที่ 4.6 และภาพประกอบ 4.5)

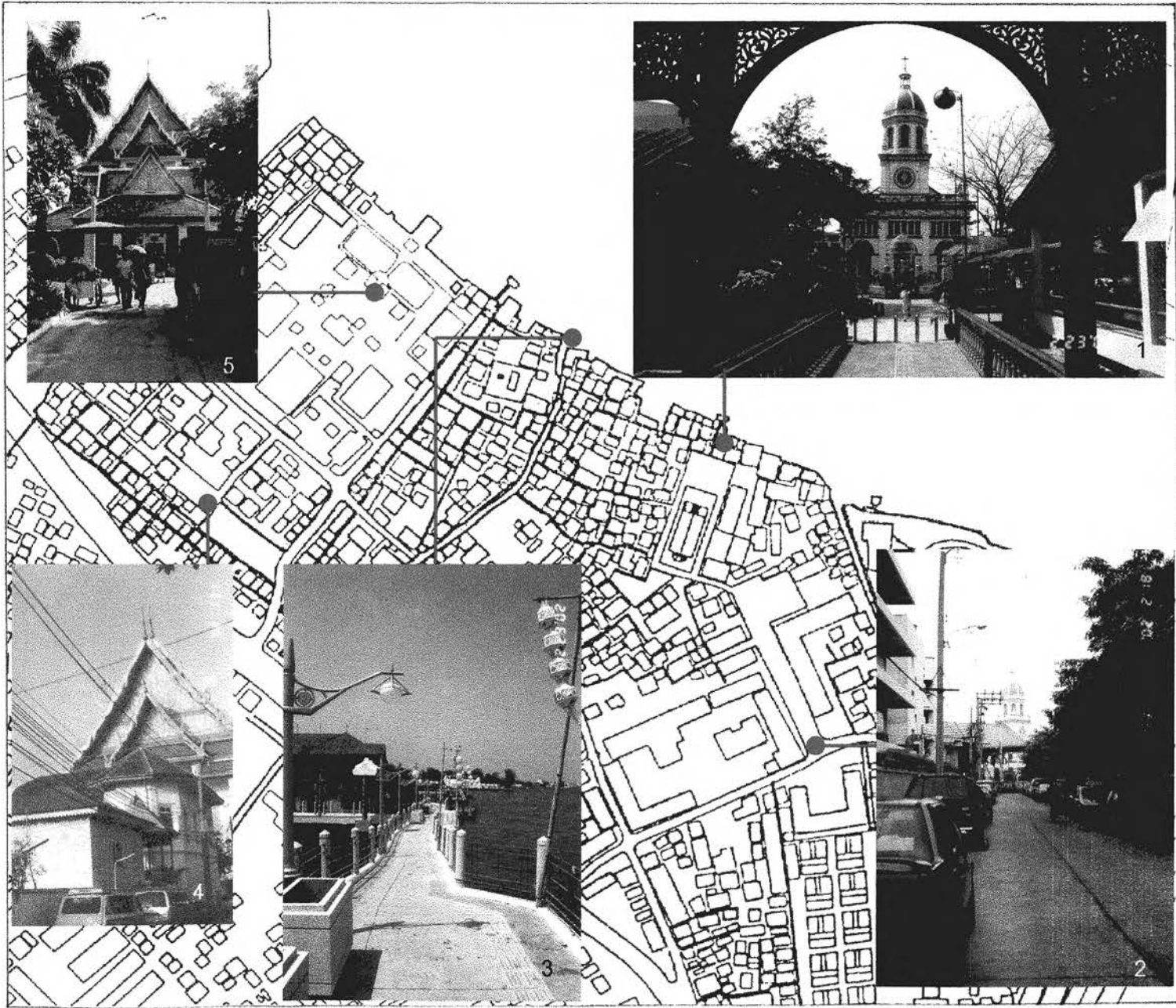
2) ที่ว่าง และที่โล่งสาธารณะ (Urban Space)

สภาพแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบันหนาแน่นไปด้วยอาคารบ้านเรือน ไม่มีที่สำหรับปลูกต้นไม้ใหญ่ จึงปรากฏว่ามีความพยายามในการสร้างสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่นขึ้นโดยการปลูกไม้กระถางหลากชนิด ในพื้นที่ของตนเอง และบริเวณหน้าบ้าน และในบริเวณริมคลองสาธารณะที่ไหลผ่านระหว่างชุมชนทั้ง 2 ด้วย

ในชุมชนกุฎีจีนมีเพียงลานโล่งสาธารณะหน้าวัดซึ่งเป็นบริเวณที่คนในชุมชนมาทำกิจกรรมต่างๆมากที่สุด และบริเวณสนามเด็กเล่นภายในชุมชนมีเด็กๆมาเล่นเวลาเย็นๆ เป็นจำนวนมาก

ในชุมชนวัดกัลยาณ์ มีพื้นที่โล่งมากกว่าชุมชนกุฎีจีน มีพื้นที่โล่ง 4 แห่ง พื้นที่โล่งขนาดใหญ่ที่สุดอยู่บริเวณหน้าวัดที่เป็นสนามหญ้ามีประชาชนมาใช้พักผ่อนมากเนื่องจากอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามีทัศนียภาพสวยงาม อีกบริเวณอยู่ด้านข้างวัดติดกับคลองบางกอกใหญ่ซึ่งจัดทำเป็นสวนป่าเฉลิมพระเกียรติสภาพค่อนข้างทุรกันดารและอยู่ในมุมอับติดกับประตูระบายน้ำปากคลองบางกอกใหญ่ไม่ค่อยมีผู้คนมาใช้ประโยชน์มากนัก บริเวณที่ 3 เกิดการจากเวนคืนที่ดินของวัดทำเป็นลานจอดรถและเขียนป้ายว่าเป็นลานกีฬาของชุมชนโดยกรุงเทพมหานคร มักมีเด็กๆมาเล่นฟุตบอลบ้างแต่เป็นส่วนน้อย เนื่องจากต้องหลบหลีกรถยนต์ที่มาจอดไว้ บริเวณที่ 4 เป็นสนามเด็กเล่นและสวนหย่อมที่อยู่ด้านหลังชุมชนเกิดจากการสร้างถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่แล้วมีที่เหลือบรรยากาศค่อนข้างดี

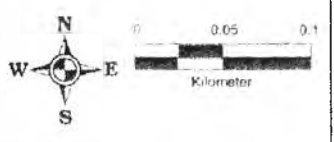
ส่วนคนที่อยู่ในชุมชนมักจะใช้พื้นที่ลานคอนกรีตด้านหน้าวัดข้างสนามหญ้าใกล้กับเจดีย์บรรจุอัฐิเจ้าพระยานิกรบดินทรมหากัลยาณมิตร เพื่อจอดรถยนต์ และมีการใช้เพื่อเป็นที่ตากผ้าอีกด้วย ซึ่งทำให้ทัศนียภาพไม่น่าดู ด้านหน้าศาลาการเปรียญ มีเครื่องเด็กเล่น ชาวบ้านมักจะนำผ้ามาตากในบริเวณนี้ด้วย

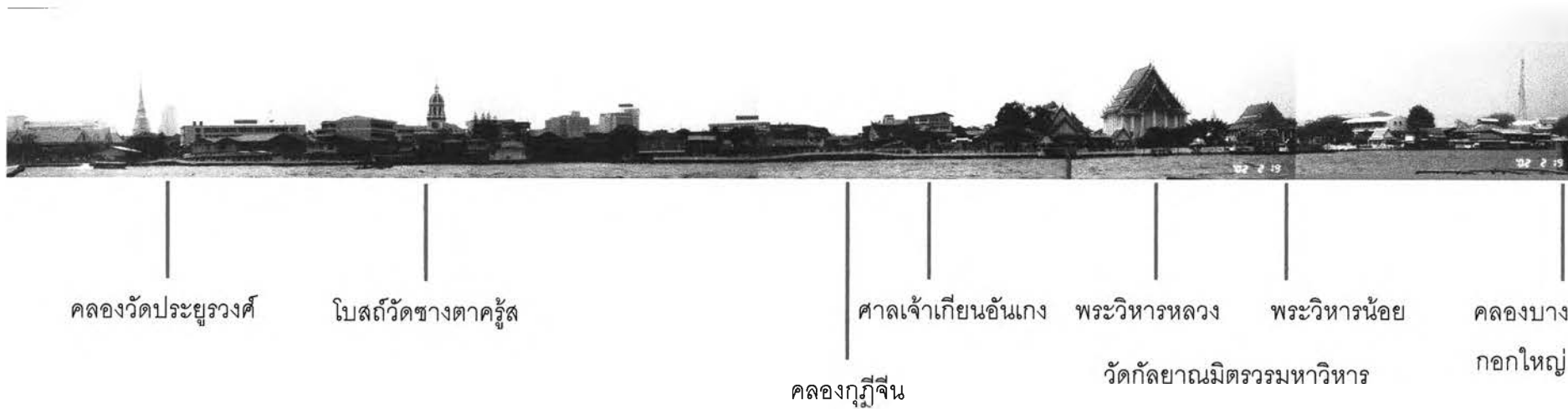
**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนกุฎีจีน
และชุมชนวัดกัลยาณ์**

- แผนที่ 4.6
มุมมองจากทางเข้าสู่
ย่านชุมชนกุฎีจีน
- สัญลักษณ์
- 1 มุมมองจากศาลาทำน้ำ
วัดช่างตาครู๊ต
 - 2 มุมมองจากถนนชอยกุฎี
จีน
 - 3 มุมมองจากทางเดินริมน้ำ
เจ้าพระยาไปสู่วัดกัลยาณ์
 - 4 มุมมองจากลานจอดรถ
เดินเข้าสู่วัดกัลยาณ์
 - 5 มุมมองจากทางเดินเข้า
วัดทางด้านแม่น้ำ
เจ้าพระยา

นางสาวพามิดา หารักษ์
ภาควิชาการวางแผนที่และเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 4.5 ชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ์ มุมมองจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งพระนคร

3) ลักษณะสถาปัตยกรรม

สิ่งที่น่าสนใจในพื้นที่ชุมชน คือลักษณะของสถาปัตยกรรมของอาคารในแต่ละชุมชน

ในย่านชุมชนกุฎีจีนยังคงมีอาคารลักษณะเฉพาะที่สร้างในสมัยโบราณ เช่น อาคารโบราณ เป็นบ้านไม้เรือนไทย หรือเป็นเรือนหลังคาปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าว ลักษณะซุ้มประตูทางเข้ามีหลากหลายรูปแบบ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ อาคารทางศาสนา และบ้านเรือน

อาคารทางศาสนา

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

วัดกัลยาณมิตร อาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆส่วนใหญ่อยู่ในสภาพดี ภายในเขตสังฆาวาส เป็นระเบียบและสะอาด อาคารภายในวัดทั้งหมดหันหน้าเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในบริเวณวัดมีสถาปัตยกรรมไทยและจีนปะปนกันอยู่ สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นเมื่อเข้ามาภายในบริเวณวัด คือ พระวิหารหลวงที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนนายก เป็นพระวิหารขนาดใหญ่มากมีความโดดเด่นในด้านมุมมอง เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทย และที่พระวิหารน้อย และพระอุโบสถ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยปนจีนที่เป็นที่นิยมในการสร้างวัดสมัยรัชกาลที่ 3 สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดแห่งนี้คือ หลวงพ่อโตเข้าปอกง หรือ พระพุทธรูปไตรรัตนนายก ที่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวจีนเป็นอันมาก นอกจากนี้บริเวณรอบๆวัด ยังมีตุ๊กตาอับเฉา ตั้งเรียงรายอยู่ และมีซุ้มประตูหินแบบจีน ซึ่งบ่งบอกประวัติในการสร้างวัดได้เป็นอย่างดีว่าผู้สร้างวัดมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของจีน ส่วนด้านหน้าของวัดข้างพระวิหารหลวง มีหอรบซึ่งโบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2476 นับเป็นเอกลักษณ์ของวัดที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งด้วย

หมู่กุฎีสงฆ์ที่อยู่ด้านหลังวัดเป็นเรือนสถาปัตยกรรมไทยในยุคต่างๆ มีทั้งเรือนแบบไทย เรือนหลังคาปั้นหยา มีลายไม้ฉลุที่ปราณีตงดงามมากอีกด้วย

ศาลเจ้าเกียนอันเกง

เป็นอาคารปูนชั้นเดียว ตามแบบสถาปัตยกรรมจีน หันหน้าเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มีลายไม้แกะสลักงดงาม ที่แฝงไว้ด้วยคติธรรมและความหมาย อาคารเริ่มมีความทรุดโทรมตามอายุ ไม้แกะสลักบางส่วนชำรุด ช้างในศาลเจ้ามีคางคาวมาอาศัยอยู่ใต้หลังคาด้วย แต่มีปัญหาคือไม่สามารถหาช่างที่จะมีฝีมือเท่าในอดีตมาปรับปรุงได้ ประกอบกับงบประมาณที่ต้องใช้ในการบูรณะสูงมาก จึงเป็นปัญหาในการหาช่างฝีมือมาบูรณะ

วัดซางตาครู้ส

เป็นโบสถ์หลังที่ 3 ของวัดนับตั้งแต่มีการตั้งวัดขึ้นมา ตัวโบสถ์หันหน้าเข้าหาแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นไปตามหลักการสร้างโบสถ์ที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามหลักความเชื่อทางศาสนา เชื่อว่าพระเจ้าได้มาอยู่อาศัยบนโลกที่แรกทางทิศตะวันออก และเป็นหลักปฏิบัติที่สืบต่อกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 (Knight, Kevin, 1999) ลักษณะอาคารสร้างตามแบบศิลปะนีโอคลาสสิก และแบบเรอเนซองส์ อาคารก่ออิฐฉาบปูน มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นที่สวยงามเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนนี้ได้ โบสถ์แห่งนี้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมของคนในชุมชนอีกด้วย

บ้านเรือน

บ้านส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ทั้ง 2 ชุมชน แต่กลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นบ้านไม้เรือนไทย และบ้านไม้หลังคากระเบื้องว่าว มีอายุประมาณเกือบ 100 ปี ที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และริมคลองกุฎีจีน จัดว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ในปัจจุบันมีสภาพเก่าทรุดโทรมมาก ส่วนอาคารที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมในชุมชนวัดกัลยาณโอบุญริมถนนใกล้กับวัดกัลยาณโอบุญเป็นอาคารโบราณที่เห็นได้ว่าเป็นอาคารที่เคยใช้ทางน้ำในการเดินทาง มีช่องเก็บเรือได้บ้านได้ อีกบริเวณหนึ่งอยู่ในชุมชนหลังวัดกัลยาณโอบุญ อาคารเป็นกลุ่มเรือนไทย เป็นบ้านของตระกูลพาทยโกศล และบริเวณใกล้เคียงมีเรือนไม้หลังคาปั้นหยากกระเบื้องว่าวอยู่ด้วย (ดูแผนที่ 3.10 ประกอบ)

4) เกรน (Grain) และพื้นผิว (Texture)

ลักษณะเกรนและพื้นผิวของทั้ง 2 ชุมชน สังเกตได้ว่าพื้นที่ที่เป็นชุมชนบ้านพักอาศัยเดิมและเป็นที่เช่าจากวัดหรือโบสถ์จะมีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น มีขนาดบ้านและที่ดินแต่ละหลังคาเรือนไม่ใหญ่นัก มีสัดส่วนที่สัมพันธ์กับการใช้สอยของมนุษย์ (Human scale) จึงมีเกรนเป็นแบบละเอียดมีพื้นผิวที่สม่ำเสมอ แต่บริเวณที่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชนบางส่วน บริเวณข้างชุมชนวัดกัลยาณโอบุญมีการสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ 3-4 ชั้น และคอนโดมิเนียมให้เช่าความสูง 5 ชั้น 1 หลัง จัดว่าเป็นอาคารพักอาศัยที่มีเกรนหยาบ อยู่ส่วนบริเวณที่เป็นอาคารทางศาสนาและโรงเรียนจะมีเกรนหยาบสังเกตได้ชัด เพราะเป็นอาคารขนาดใหญ่และสูงกว่าบริเวณอื่นๆ มาก เพราะเป็นอาคารสาธารณะสำหรับการใช้สอยของคนจำนวนมาก แต่อาคารขนาดใหญ่ของโรงเรียนนี้ก็ทำให้มุมมองของศาสนสถานซึ่งเดิมเคยเป็นอาคารขนาดใหญ่ที่สุดในพื้นที่ถูกลดความเด่นชัดลง โดยสรุปพื้นผิวในชุมชนมีพื้นผิวที่ไม่เป็นเอกกรุป จากการที่พื้นผิวบริเวณชุมชนเดิมยังคงเป็นแบบเกรนละเอียดอยู่นั้นเนื่อง

มาจากการที่เช่าที่ดิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้บริเวณชุมชนยังคงมีลักษณะแบบที่เป็นอยู่ แนวโน้มที่จะสร้างเป็นอาคารขนาดใหญ่จึงไม่เกิดขึ้น หากบริเวณชุมชนเปลี่ยนเป็นเกรนหยาบหมด ลักษณะความเป็นชุมชนโบราณและบริเวณศาสนสถานที่สำคัญก็จะสูญเสียดูแลคุณค่าและถูกบดบังมุมมองไปด้วย (ดูแผนที่ 4.7 ประกอบ)

5) รูปแบบทางกายภาพของชุมชน (Pattern)

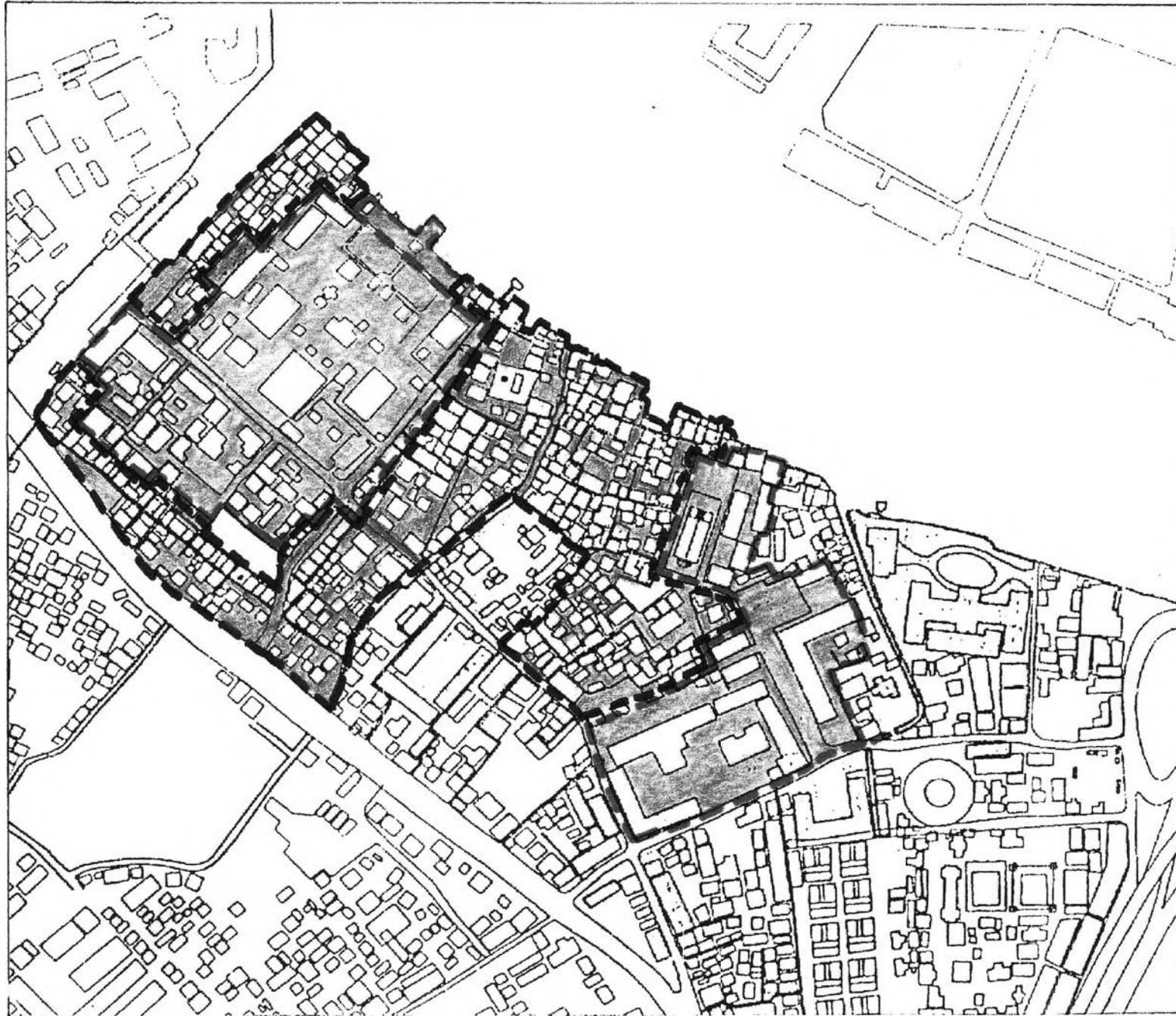
1. ชุมชนกุฎีจีน เป็นแบบรวมศูนย์กลาง โดยมีการกระจายเส้นทางออกจากบริเวณใจกลางพื้นที่คล้ายใยแมงมุม (Central Type) มีโบสถ์วัดขวางตามรัศมีเป็นศูนย์กลาง โดยมีทางเดินหลักทุกเส้นเชื่อมจากชุมชนเข้ากับโบสถ์โดยตรง ซึ่งเป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ชุมชนมีลักษณะปิดเนื่องจากทางเดินเข้าออกชุมชนกับภายนอกนั้นต้องผ่านศาสนสถาน อาคารหันหน้าเข้าสู่โบสถ์ เว้นส่วนที่ติดแม่น้ำจะหันหน้าเข้าหาน้ำ
2. ชุมชนวัดกัลยาณัม เป็นแบบล้อมรอบพื้นที่ตรงกลาง (Inner Court Type) ลักษณะชุมชนจะเรียงตัวล้อมรอบวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางทำกิจกรรมต่างๆ และจะมีทางเดินเชื่อมกับภายนอกหลายทิศทาง บริเวณชุมชนด้านข้างคลองบางกอกใหญ่ มีความเป็นส่วนตัวสูงเนื่องจากไม่ได้เป็นทางผ่านของคนภายนอกเพื่อเข้าสู่วัด แต่บริเวณชุมชนในส่วนอื่นๆ สามารถเป็นทางผ่านเข้าวัดได้ ทำให้มีความเป็นส่วนตัวน้อย เนื่องจากมีถนนตัดใหม่ที่เป็นตัวนำการเดินทางของคนจากภายนอกเข้ามาสู่บริเวณวัด ผ่านพื้นที่ชุมชนก่อนเข้าสู่ศูนย์กลาง และทำให้ถนนทางเข้าวัดที่ตัดใหม่กับถนนซอยวัดกัลยาณัมเป็นทางผ่านสำหรับรถยนต์ได้ด้วย (ดูแผนที่ 4.8 ประกอบ)

4.3.2) ระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน

ระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนสามารถแบ่งตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นได้เป็น 2 ชนิด คือ กิจกรรมสำคัญในรอบปี และระบบกิจกรรมในชีวิตประจำวัน มีรายละเอียดดังนี้

4.3.2.1) กิจกรรมสำคัญในรอบปี

ในพื้นที่ศึกษาพบว่ามีระบบกิจกรรมในรอบปีที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบกิจกรรม คือ ระบบกิจกรรมในพื้นที่ของชุมชนกุฎีจีน และระบบกิจกรรมในพื้นที่ของชุมชนวัดกัลยาณัม ซึ่งแสดงไว้ในตารางที่ 4.2 และ 4.3 ดังนี้

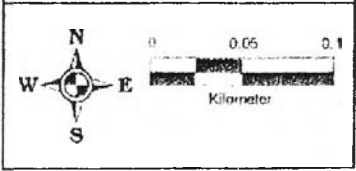

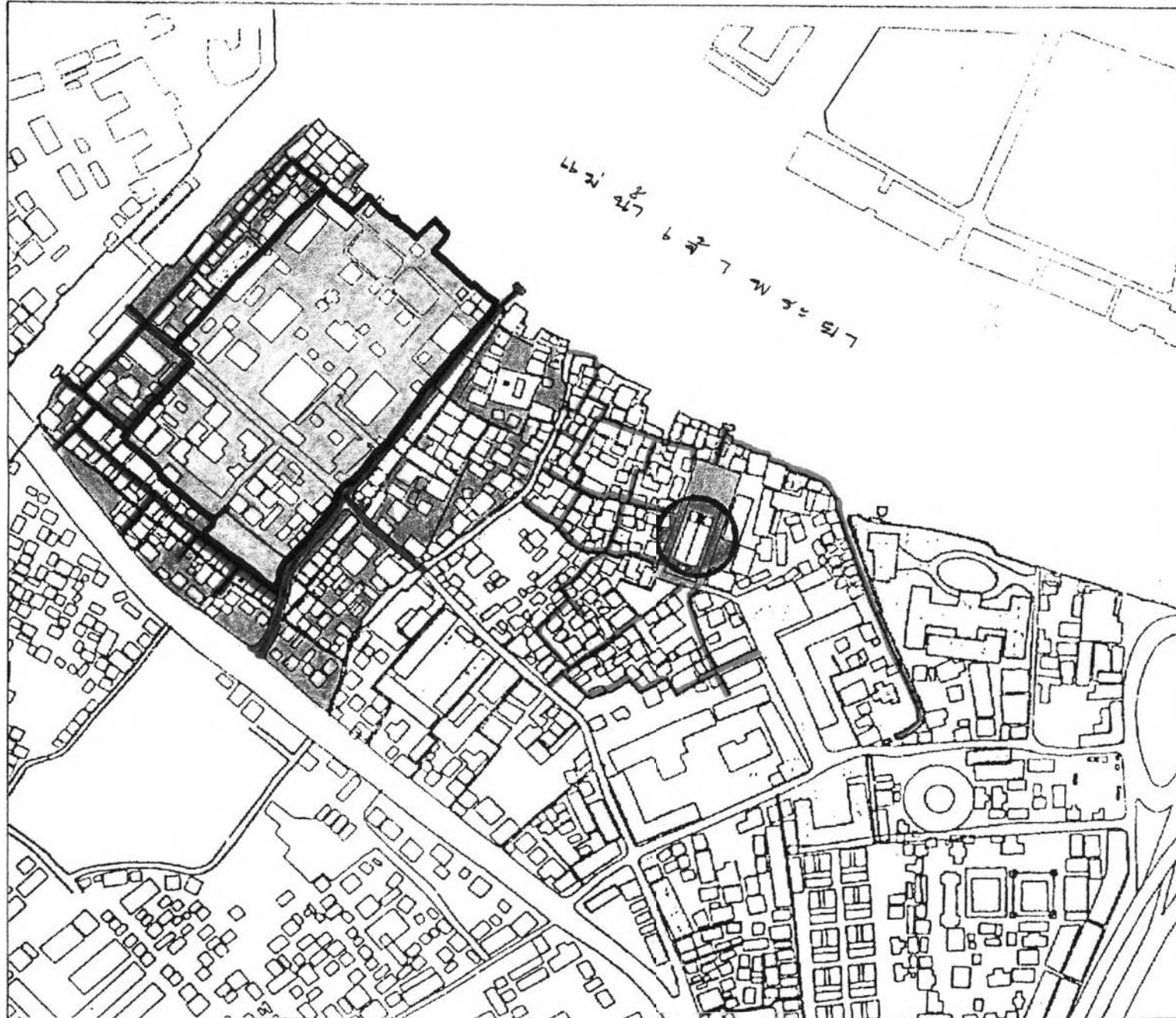
ศึกษานการและรูปแบบ
 การตั้งถิ่นฐานชุมชนกวิจีน
 และชุมชนวัดกัลยาณ

แผนที่ 4.7
 ลักษณะเนื้อเมือง (Grain) และ
 พื้นผิวของชุมชน

สัญลักษณ์
 เนื้อเมืองแบบตะเข้ด
 เนื้อเมืองแบบหยาบ

นางสาวพามิดา หารักษ์
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

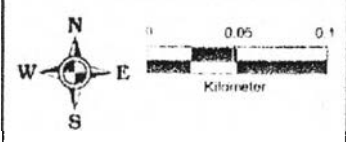

**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนกุฎิจีน
และชุมชนวัดกัลยาณ์**

แผนที่ 4.8
รูปแบบทางกายภาพของชุมชน
(Urban Pattern)

- สัญลักษณ์**
- ศูนย์กลางชุมชนกุฎิจีน (โบสถ์
ทางศาสดาผู้สร้าง)
 - โครงข่ายเชื่อมโยงโครงข่ายศูนย์กลางและชุมชนกุฎิจีน
 - พื้นที่ส่วนในของชุมชน (วัด
กัลยาณมิตรธรรมหาวิหาร)
 - พื้นที่ชุมชนที่รายล้อมรอบวัด
 - โครงข่ายในชุมชนวัดกัลยาณ์

นางสาวพามิลา หารักษ์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 4.2 สรุปการประกอบกิจกรรมสำคัญในรอบปีของชุมชนกุฎีจีนที่มีอยู่ในปัจจุบัน

วันสำคัญ	ช่วงเวลา	กิจกรรม	สถานที่
ปีใหม่	1 มกราคม	มิสซา รับประทานอาหารร่วมกันของชาวบ้าน	โบสถ์และลานหน้าวัด
ตรุษจีน	เดือน มกราคม หรือ กุมภาพันธ์	มิสซาสำหรับชาวคริสต์เชื้อสายจีน	โบสถ์
วันพุทธบูชา เป็นวันเริ่มเทศกาลมหาพรต	ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ หรือมีนาคม	รับเข้าหลังพิธีมิสซา	โบสถ์
วันอาทิตย์โบลาน เป็นวันเริ่มสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์	หลังจากเทศกาลมหาพรตประมาณ 40วัน	มิสซา มีการนำโบลานมาวางเป็นทาง	โบสถ์ลานหน้าวัด และรอบโบสถ์
วันพหุสศักดิ์สิทธิ์	หลังจากเทศกาลมหาพรต อยู่ในสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์	มีการล้างเท้าสานุศิษย์เพื่อระลึกถึงการกระทำของพระเยซูเจ้า	โบสถ์
วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์	หลังจากเทศกาลมหาพรต อยู่ในสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์	มีพิธีแห่พระกายาพระคริสต์และพิธีถอดพระ	โบสถ์ ลานหน้าวัด และรอบโบสถ์
วันเฉลิมฉลองปัสกา (อีสเตอร์)	ปลายเดือนมีนาคม	มีพิธีการเสกน้ำ อาหาร และไฟศักดิ์สิทธิ์ รับประทานอาหาร	โบสถ์ และลานหน้าวัด
วันฉลองวัด	เดือนกันยายน	แห่ไม้กางเขนรอบวัด	โบสถ์ ลานหน้าวัดและรอบโบสถ์ และในโรงเรียนช่างตากรู้สึกศึกษา
วันคริสต์มาส	24 - 25 ธันวาคม	การเล่นเกมส์รื่นเริง แสดงละครรำลึกการประสูติของพระเยซูคริสต์เจ้า	โบสถ์และลานหน้าวัด
พิธีแห่แม่พระรอบโบสถ์	ทุกวันเสาร์สิ้นเดือน	มีมิสซาและแห่แม่พระรอบโบสถ์	โบสถ์ลานหน้าวัดและรอบโบสถ์
พิธีมิสซา	ทุกวัน	พิธีกรรม	โบสถ์
งานแต่งงาน	-	รับศีลสมรส	โบสถ์ และลานหน้าวัด
งานศพ	-	สวดภาวนาและทำพิธีศพ	ศาลาศานติสุขและโบสถ์
งานแข่งกีฬา	ปีละครั้ง	วิ่งแข่ง ฟุตบอล	สนามกีฬาในชุมชนและลานหน้าโบสถ์

ตาราง 4.3 สรุปการประกอบกิจกรรมสำคัญในรอบปีของชุมชนวัดกัลยาณิมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

วันสำคัญ	ช่วงเวลา	กิจกรรม	สถานที่
ปีใหม่	วันปีใหม่	ตักบาตร ไหว้พระหลวงพ่อดโต	ในบริเวณวัด
ตรุษจีน	มกราคม หรือ กุมภาพันธ์	ไหว้พระหลวงพ่อดโต งานมหรสพตอนกลางคืน	ในบริเวณวัด ที่โล่งรอบๆ พระวิหารหลวง และ สนามหน้าหน้าวัด
มาฆบูชา	กุมภาพันธ์ (ขึ้น15ค่ำเดือน 4)	ตักบาตร เวียนเทียน	รอบๆพระอุโบสถ
เชงเม้ง	5 เมษายน	ไหว้กระดูกบรรพบุรุษ	เจดีย์ หรือ ที่ไว้กระดูก รอบกำแพงวัด
สงกรานต์	13 -15 เมษายน	ไม่มีพิธีที่วัดจัดขึ้น ชาวบ้าน จะออกมาเล่นน้ำกัน	บริเวณถนนในชุมชน
สงกรานต์หลวงพ่อดโต	20-22เมษายน	มีขบวนแห่หลวงพ่อดโต งานมหรสพตอนกลางคืน เช่น แสดงงิ้ว ฉายหนังกลาง แปลง มีเครื่องเล่นของเด็กๆ	ในบริเวณวัดและขบวน แห่ ออกถนนอรุณอัม รินทร์ตัดใหม่ ถนนประชา ธิปก ถนนอิสราภาพ
วิสาขบูชา	พฤษภาคม (ขึ้น15ค่ำเดือน7)	ตักบาตร เวียนเทียน	รอบพระอุโบสถ
สงกรานต์หลวงปู่แสง	มิถุนายน	มีขบวนแห่พระ	ในบริเวณวัดและถนน อรุณอัมรินทร์ตัดใหม่ ถนนประชาธิปก
อาสาฬหบูชา	กรกฎาคม (ขึ้น15ค่ำเดือน 8)	ตักบาตร เวียนเทียน	รอบพระอุโบสถ
เข้าพรรษา	ต่อจากวันอาสาฬหบูชา	ตักบาตรเช้า ถวายเครื่อง ไทยทาน	ศาลาการเปรียญ
สารทจีน งานทิ้ง กระดาษ	กันยายน	มีพิธีสวดพระพุทธรมณดี ทั้ง พระสงฆ์ไทย และจีน พิธีให้ทาน กลางคืนมีงาน มหรสพ	ในบริเวณวัด และลาน หน้าพระวิหารหลวง ที่ศาลเจ้าเกียนอันเกง
กินเจ	กันยายน หรือตุลาคม	ไหว้เจ้าแม่กวนอิม	ที่ศาลเจ้าเกียนอันเกง
ออกพรรษา	ตุลาคม (ขึ้น15ค่ำเดือน11)	ตักบาตรเทโว	ที่ถนนทางเข้าวัดกัลยาณิม ด้านหลังพระวิหารหลวง
ลอยกระทง	ตุลาคมหรือพฤศจิกายน	ลอยกระทง ประกวดกระทง	ทำน้ำหน้าวัดริมแม่น้ำ เจ้าพระยา
ไหว้เจ้าแม่กวนอิม	ตลอดปี	กราบไหว้เจ้าแม่กวนอิม	ที่ศาลเจ้าเกียนอันเกง

จากตารางกิจกรรมสำคัญในรอบปีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันของทั้งสองชุมชน สังเกตได้ว่าส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาจะใช้พื้นที่ลานโล่งหรือพื้นที่โล่งภายในบริเวณวัดเพื่อจัดกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่

ในชุมชนกุฎีจีน

ผู้ที่อยู่ในชุมชนกุฎีจีนมาประกอบพิธีทางศาสนาเป็นประจำ และกิจกรรมทางศาสนาที่ยังดึงดูดผู้คนที่เคยอยู่อาศัยในชุมชนนี้ยังคงกลับมาช่วยกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ กิจกรรมที่มีผู้เข้าร่วมพิธีมาก ได้แก่ พิธีวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ วันฉลองวัด วันคริสต์มาส เนื่องจากเป็นพิธีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ มากของวัด และยังคงมีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับคนในชุมชน ทำให้มีความยั่งยืนในการสืบทอดต่อไป

ส่วนกิจกรรมรื่นเริงเช่น ในวันปีใหม่ มีการรับประทานอาหารร่วมกันของคนในชุมชน หรือในวันคริสต์มาส มีการเล่นเกมส์ งานกีฬาประจำปีของคนในชุมชนก็จะใช้พื้นที่ลานโล่งบริเวณหน้าโบสถ์เป็นส่วนใหญ่เช่นกัน

โดยสรุปแล้วพื้นที่ที่มีการใช้ทำกิจกรรมสูงสุด คือ บริเวณโบสถ์ ลานโล่งหน้าโบสถ์และทางเดินรอบๆโบสถ์ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่นี้เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

ในชุมชนวัดกัลยาณ

กิจกรรมสำคัญในรอบปีจะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีทางศาสนาเป็นส่วนมาก เมื่อวัดมีงานประเพณีต่างๆ บริเวณลานโล่งด้านข้างพระวิหารหลวง ลานด้านหลังพระอุโบสถจะใช้เป็นที่จัดงานต่างๆ มีการตั้งร้านแผงลอยด้วย ส่วนบริเวณสนามหญ้าหน้าวัดจะใช้เป็นที่มีการบันเทิงต่างๆ เช่น สอนสนุก ฉายหนังกลางแจ้ง ในยามค่ำคืนที่วัดมีงาน ผู้คนในชุมชนปัจจุบันไม่ได้มีส่วนร่วมเท่าที่ควร เนื่องจากลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ฐานะทางเศรษฐกิจ และความเคร่งครัดในพิธีทางศาสนาลดน้อยถอยลงไปตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ของชาวพุทธ แต่ความเคารพนับถือพระพุทธรูปรัตนนายกยังคงมีอยู่ ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมประเพณีมักจะเป็นผู้ที่อยู่ภายนอกพื้นที่ โดยส่วนมากจะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความเชื่อศรัทธาในหลวงพ่อบ้างปอแงเป็นอันมาก ทำให้การรวมตัวของคนในชุมชนเกี่ยวกับพิธีทางศาสนา เช่น เวียนเทียน ฟังเทศน์ ฟังธรรม มีน้อยมาก จะมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่นับถือศรัทธาในหลวงปู่เส่ง ก็ยังคงร่วมกันกับวัดจัดงานพิธีสงฆ์น้ำหลวงปู่อยู่เป็นประจำทุกปี งานประเพณีทั้งหลายมีแนวโน้มคงอยู่ต่อไป เพียงเพราะทางวัดเป็นผู้จัดกิจกรรมพิธีทางศาสนา และมีผู้คนจากภายนอกพื้นที่ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่

กิจกรรมประเพณีที่ศาลเจ้าเกียนอันเกง จากการสัมภาษณ์ คุณบุญนิธิ ลิ้มเสถียร เล่าว่า “ผู้คนที่อยู่ล้อมรอบศาลเจ้าที่อยู่ในเขตที่ดินของศาลเจ้า เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ในตระกูล ลิ้มเสถียรที่มีหน้าที่ดูแลศาลเจ้าอยู่แล้ว ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมในการจัดงานประเพณีต่างๆ ที่ศาลเจ้า คนที่มาร่วมพิธีกรรมมักจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่มีความเคารพศรัทธามาจากถิ่นอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ คนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ในบริเวณชุมชนนี้พอจะมีบ้างที่ยังหลงเหลืออยู่ก็มีการไปร่วมพิธีตามประเพณีที่ศาลเจ้าบ้าง กิจกรรมประเพณีที่ศาลเจ้ายังคงดำรงอยู่ได้ จากแรงศรัทธาจากผู้คนภายนอกชุมชนมากกว่าคนในบริเวณชุมชน เนื่องจากสภาพทางสังคมของชุมชนคนเก่าแก่ที่เคยอยู่ในบริเวณนี้ย้ายออกไปเป็นจำนวนมาก ส่วนผู้คนที่อาศัยอยู่ชุมชนวัดกัลยาณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้เข้ามาอยู่อาศัยใหม่และเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย เลี้ยงชีพด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างที่ปากคลองตลาด และไม่ได้มีเชื้อสายจีนจึงไม่ได้มีส่วนเข้ามาร่วมพิธีกรรม” กิจกรรมประเพณียังคงมีแนวโน้มที่สามารถดำรงอยู่ได้ เนื่องจากเป็นที่รู้จักของผู้ที่มาเคารพหลวงพ่อบ้าง และมักจะมากกราบไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่ศาลเจ้าแห่งนี้ด้วย (ดูแผนที่ 4.9 4.10 และ 4.11 ประกอบ)

4.3.2.2) กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมทางสังคม

1) กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ในชุมชนกุฎีจีน

ปัจจุบันคนในชุมชนวัยทำงานมีการทำงานทั้งที่อยู่นอกชุมชนและในชุมชนด้วย แต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนกุฎีจีนที่มีชื่อเสียง ยังคงหลงเหลือเพียง 2 ร้านเท่านั้นที่ทำขนมฝรั่งกุฎีจีนที่เป็นสินค้าเอกลักษณ์ และร้านค้าอีกแห่งหนึ่งในชุมชนทำขนมกวยเตี๋ยและรับขนมกุฎีจีนมาขายในปัจจุบันมีที่บ้านกุฎีจีนนี้แห่งเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดึงคนจากภายนอกเข้ามาท่องเที่ยวและมาใช้จ่ายในชุมชนได้ ซึ่งลักษณะการทำยังคงอนุรักษ์วิธีการทำแบบโบราณเอาไว้ และลักษณะรูปแบบร้านค้าที่เป็นแบบโบราณ คือ ทำขนมที่บริเวณหลังบ้าน มีการตั้งร้านขายขนมบริเวณหน้าบ้าน มีลูกค้าที่เดินมาตามทางเดินในชุมชนมาซื้อขนมที่บ้าน ด้วยลักษณะทางกายภาพของชุมชนและตัวบ้านที่ยังคงเอื้ออำนวยให้ทำได้อยู่ เนื่องจากไม่มีรั้วกำแพงกั้นระหว่างบ้านที่ขายขนมกับทางเดิน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่น่าจะอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี เพราะช่วยส่งเสริมวิถีชีวิตความเป็นชุมชนดั้งเดิมไว้ได้ ซึ่งลักษณะแบบนี้หาได้ยากเมืองหลวง

นอกจากนี้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะมีพื้นที่ที่ใช้ประกอบอาชีพค้าขายอาหารจะกระจุกตัวอยู่ที่บริเวณลานหน้าโบสถ์ ที่ว่างก่อนถึงทำนน้ำหน้าโบสถ์ จะขายทุกวัน ช่วงเวลา 6.00 - 18.00น. และบริเวณหลังโบสถ์ด้านที่เข้ามาจากถนน จะขายเวลาเช้าก่อนโรงเรียนเช้า ช่วง 5.00 - 8.00 น

และช่วงเวลาเย็น 15.00 - 18.00น. ส่วนการจับจ่ายซื้อสินค้ามาบริโภคนั้นคนในชุมชนมักไปซื้อที่ "ตลาดนกระจอก" ซึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่ชุมชน เป็นตลาดสดที่อยู่ในบริเวณของชุมชนวัดประยูรวงศ์

ในชุมชนวัดกัลยาณ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนวัยทำงานมีการทำงานทั้งในและนอกชุมชน คนเก่าในพื้นที่จะทำงานนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ แต่แหล่งงานใหญ่ของคนกลุ่มใหม่ในชุมชนนี้จะอยู่ที่บริเวณปากคลองตลาด พื้นที่ฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนพื้นที่ในชุมชนชาวบ้านมักจะใช้พื้นที่สาธารณะในการประกอบอาชีพมากกว่าที่จะทำเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น มีการใช้ทางเดินในชุมชนเป็นที่เด็ดพริก ปอกกระเทียม ตากพริก เป็นต้น บางบ้านก็ใช้ทางเดิน หรือ บริเวณสาธารณะในกิจการส่วนตัว เช่น ค้าขายอาหารริมถนน ซักผ้า ล้างจาน ตากผ้า เป็นต้น เนื่องจากไม่มีพื้นที่ในบ้านเพียงพอที่จะทำกิจกรรมเหล่านี้ได้

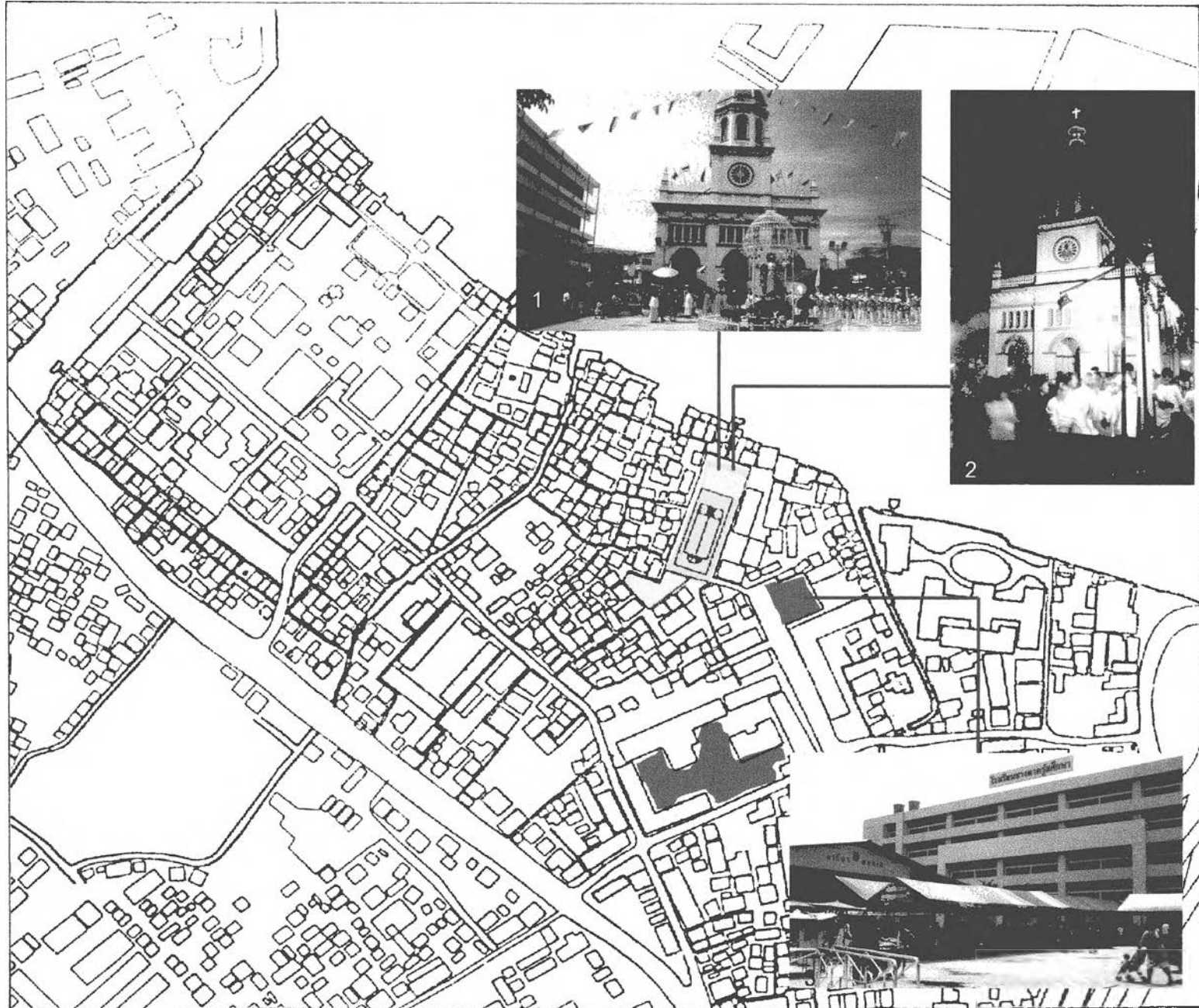
2) กิจกรรมทางสังคม

ในชุมชนกุฎีจีน ถึงแม้ว่าสภาพความเป็นอยู่จะหนาแน่น แต่สภาพแวดล้อมของชุมชนลักษณะนี้ เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพื้นที่โล่งที่เป็นส่วนตัวมีน้อยมากผู้คนจึงมักจะมาใช้ที่สาธารณะในการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของระบบกิจกรรมและที่ตั้งที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ด้วย ในบริเวณชุมชนมีเก้าอี้ม้านั่งวางไว้หน้าบ้านริมทางเดินที่พอจะมีที่เหลืออยู่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางสังคมขึ้น มีการมานั่งคุยกันของชาวบ้านเวลาเย็น และที่ศาลาท่าน้ำของวัดก็มีชาวบ้านมาใช้นั่งเล่นพักผ่อนเล่นๆ ด้วยการเล่นกีฬาของเด็กๆในชุมชนนี้มีสนามเด็กเล่นและมีสนามฟุตบอลไว้ให้ ซึ่งทำให้เด็กๆ มักจะมาเล่นกันทุกวันในช่วงเย็นๆ แต่บางครั้งเด็กๆ ก็จะไปเล่นฟุตบอลพลาสติกกันที่ลานหน้าวัดอีกด้วยแต่การเล่นที่บริเวณหน้าวัดนี้อาจทำให้โบราณสถานเสียหายได้ กิจกรรมนี้จึงไม่เหมาะที่จะเกิดขึ้นบริเวณนี้ การเรียนของเด็กๆ ในชุมชน ในระดับอนุบาล-ประถม ส่วนมากจะไปโรงเรียนคาทอลิกที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน เมื่อโตแล้วก็จะแยกย้ายกันไปเรียนโรงเรียนของรัฐบาล ด้านกิจกรรมทางศาสนาในชีวิตประจำวัน ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ช่วงเช้า เป็นประจำ หากไม่ว่างก็สามารถมาวันเสาร์ตอนกลางวันแทนได้ ถ้าไม่มาจะถือว่าเป็นบาป ส่วนวันอื่นๆที่มีมิสซานั้นอาจจะมาโบสถ์เพิ่มได้ตามแต่สะดวก

ในชุมชนวัดกัลยาณ ความเป็นอยู่หนาแน่นเช่นกัน ชาวบ้านวัยผู้ใหญ่มักจะใช้พื้นที่หน้าร้านค้าริมถนนเป็นที่นั่งสังสรรค์กันมากกว่าตามที่สาธารณะอื่นๆ เป็นที่สังเกตว่าในชุมชนวัดกัลยาณ ตามทางเดินในชุมชนไม่มีเก้าอี้จัดวางไว้ให้นั่งพักผ่อนเลย ประกอบกับสภาพทางเดินไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่นั่งเล่นอีกด้วย อาจเป็นเพราะในบริเวณหน้าวัดมีสนามหญ้าและมีศาลาท่าน้ำที่

เหมาะกับการมานั่งพักผ่อนมากกว่าบริเวณริมทางเดินในชุมชนอยู่แล้ว แต่จากการสอบถามสอบถามชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณหลังวัดมักไม่ค่อยออกไปนั่งเล่นกันเท่าไร่ จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่ามีแต่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณช่วงริมคลองบางกอกใหญ่ และด้านปากคลองกุฎีจีนจะไปนั่งเล่นในบริเวณหน้าวัด เนื่องจากอยู่ใกล้เดินมาสะดวก และในบริเวณชุมชนทางด้านนี้มีสภาพแออัดมากกว่าและมีโรงงานทำป๊ออยู่ด้วย

กิจกรรมการเล่นกีฬาของเด็กๆในชุมชน ในเวลาปกติเด็กๆ ในชุมชนจะเข้ามาใช้พื้นที่เปิดโล่งของวัดในมุมต่างๆ เพื่อเล่นกีฬา ไปเล่นกันที่สนามหญ้าหน้าวัด และเล่นฟุตบอล ที่ลานโล่งหลังพระอุโบสถ ด้านข้างเจดีย์บรมจุลลึงค์ จัดว่าเป็นโบราณสถานอย่างหนึ่ง ซึ่งที่บริเวณนี้ไม่เหมาะกับการเล่นฟุตบอล แต่หากเป็นกีฬานิดอื่นๆ ที่ไม่ใช้ลูกบอลก็สามารถเล่นได้ เช่น แบดมินตัน เป็นต้น หรือหากเปลี่ยนมาเล่นที่บริเวณลานจอดรถของวัดก็ยังสามารถทำได้ เพียงแต่ต้องจัดการแบ่งบริเวณจอดรถกับบริเวณที่เล่นกีฬาแยกกันไว้ให้ชัดเจน

**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนกุฎีจีน
และชุมชนวัดกัลยาณ์**

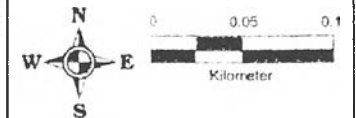
แผนที่ 4.9
พื้นที่กิจกรรมในรอบปีของ

ชุมชนกุฎีจีน

สัญลักษณ์

- 1 พิธีงานวันฉลองวัด 14 กันยายน
 - 2 งานวันคริสต์มาส
 - 3 วันฉลองวัดในโรงเรียนของ
ตาคูร์ศึกษา
- พื้นที่ประกอบพิธีทางศาสนา
- พื้นที่เช่าขายของ และเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมพิธี
- พื้นที่จัดรถยนต์ในโรงเรียนของตาคูร์คอนแวนท์สำหรับผู้ที่มาโบสถ์วันที่มีงานสำคัญ
- พื้นที่แข่งกีฬาประจำปี

นางสาวพามิดา หารารักษ์
ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนภูเก็ต
และชุมชนวัดกัลยาณ์**

แผนที่ 4.10

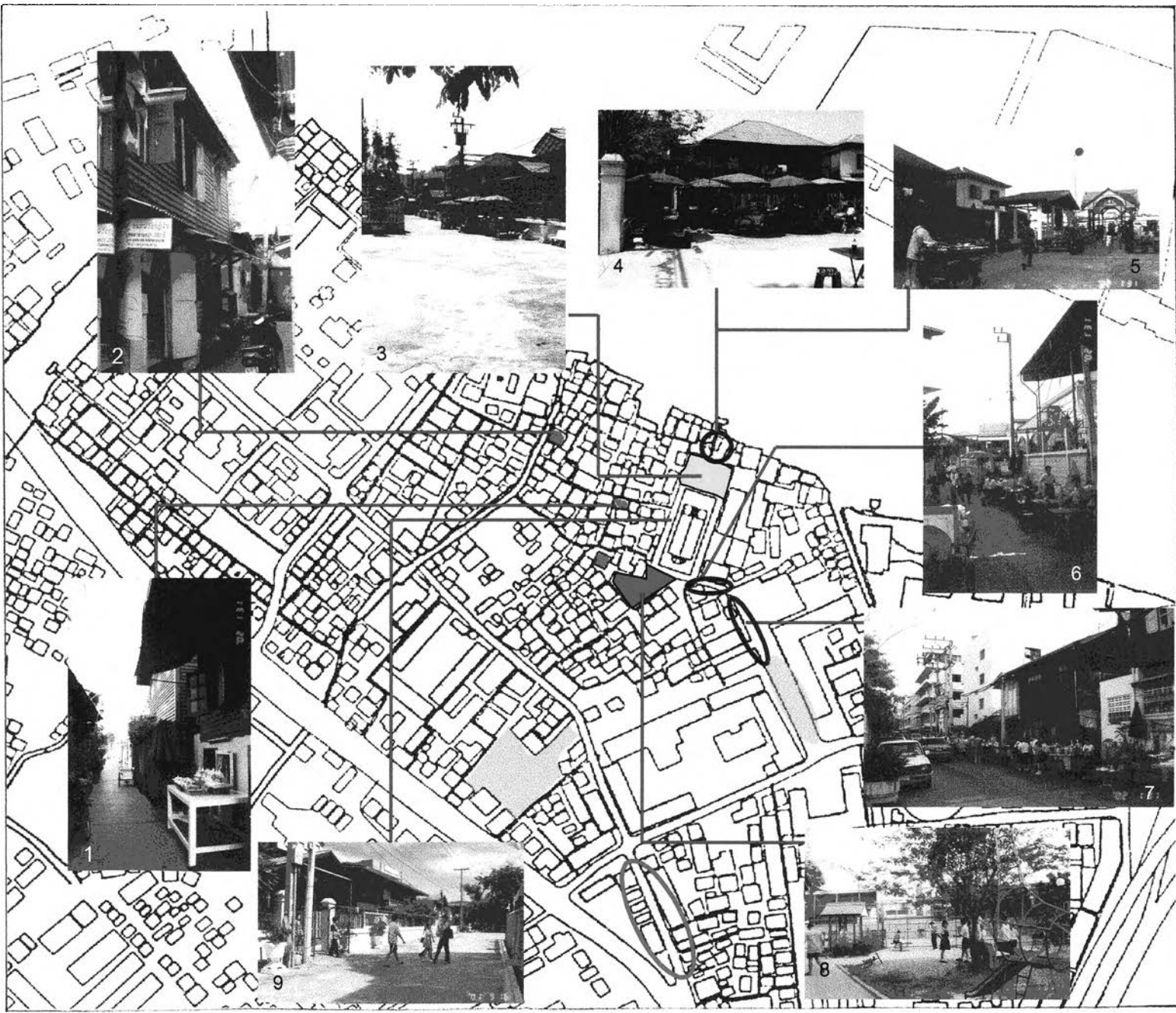
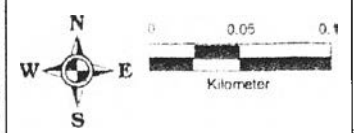
พื้นที่กิจกรรมประจำวัน
ชุมชนภูเก็ต

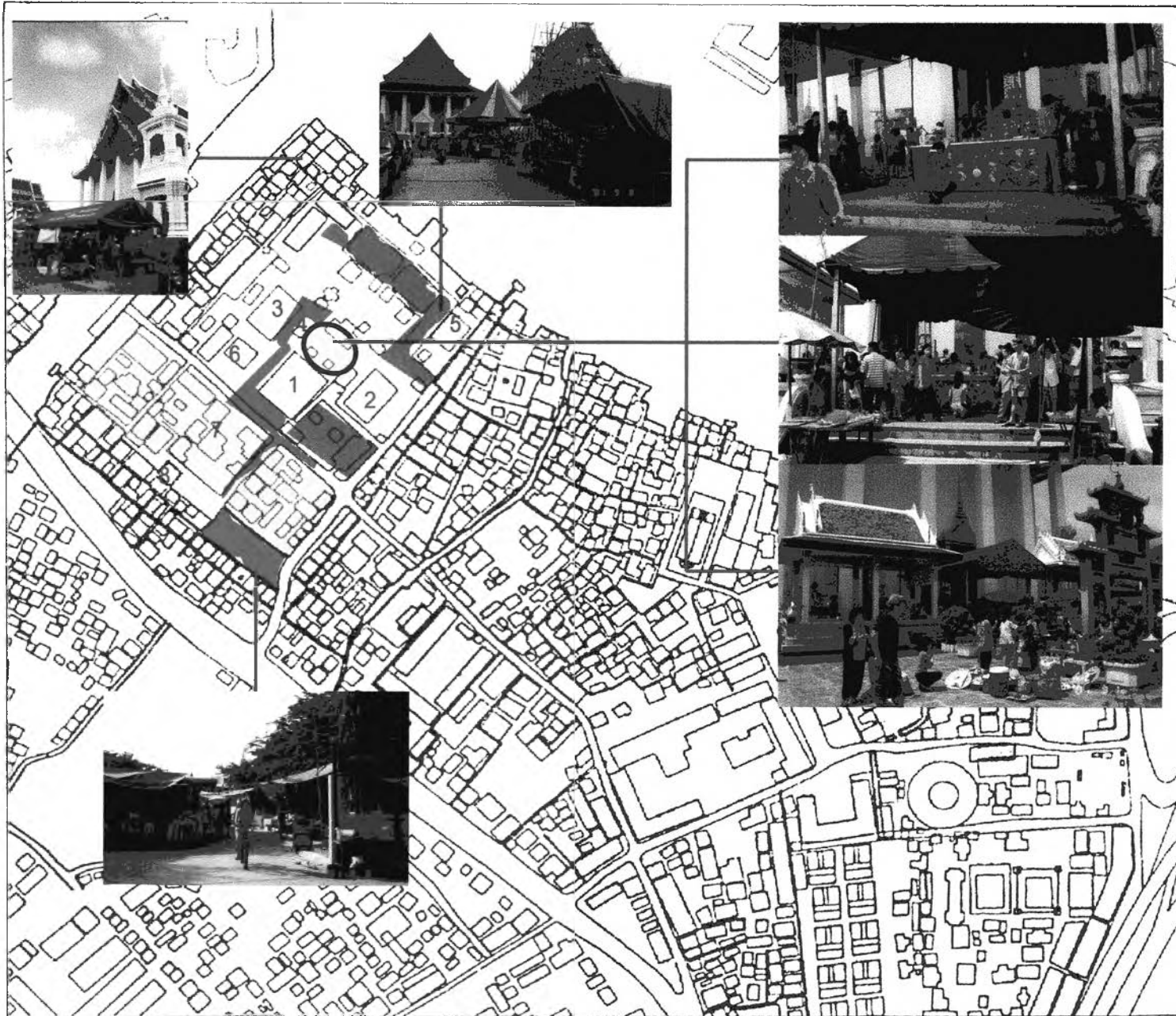
สัญลักษณ์

- 1 ร้านทำขนมกวยตีด กุสสลิง กรอบ
เต็มชาย และรับขนมฝรั่งมาขาย ขอย 3
 - 2 ร้านทำขนมฝรั่งภูเก็ตชาย ขอย 7
 - 3 รถเข็นขายของหน้าโบสถ์
 - 4-5 พื้นที่ขายของแผงลอยหน้าโบสถ์
ใกล้ท่าเรือ
 - 6 ร้านก๋วยเตี๋ยวทางเข้าโบสถ์ตอนเย็น
วันธรรมดา
 - 7 รถเข็นขายอาหารริมถนนขอยภูเก็ต
เวลาเย็น
 - 8 สนามเด็กเล่น
 - 9 ทางเดินจากชุมชนเข้าโบสถ์
- ตลาดนกกระจอก
 - พื้นที่จอดรถยนต์
 - บ้านทำขนมฝรั่ง ขอย 9

นางสาวพามิดา หารักษ์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

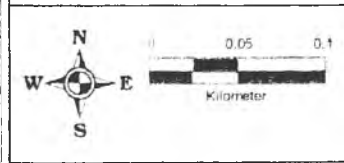
**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนกุฎีจีน
และชุมชนวัดกัลยาณ**

แผนที่ 4.11

พื้นที่กิจกรรมในรอบปี
ชุมชนวัดกัลยาณ

- สัญลักษณ์
- พื้นที่สำหรับการสักการะบูชา
 - พื้นที่กิจกรรมมหรสพ
 - พื้นที่ให้เช่าขายของ
- 1 พระวิหารหลวง
 - 2 พระอุโบสถ
 - 3 พระวิหารน้อย
 - 4 หอระฆัง
 - 5 ศาลาการเปรียญ
 - 6 หอพระธรรมมณเฑียรฯ
 - 7 หมู่กุฎีสงฆ์
 - 8 เมรุ

นางสาวพามิดา หารักษ์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนกุฎจีน
และชุมชนวัดกัลยาณ์**

แผนที่ 4.12

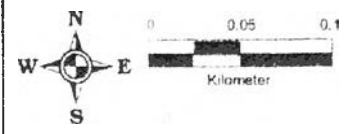
พื้นที่กิจกรรมประจำวัน
ชุมชนวัดกัลยาณ์

สัญลักษณ์

- 1-2 สวนหย่อมสนามหญ้าหน้าวัด
- 3 ทำน้ำของวัดไว้นั่งเล่นชมวิว
- 4 ชาวบ้านนำรถมาจอดและตากผ้า
- 5 ที่เล่นฟุตบอลเวลาเย็น
- 6 ที่จอดรถและเล่นฟุตบอล
- 7 ถนนเข้าวัดสายใหม่ ที่รวมร้านค้าและแผงลอย
- 8 นั่งสังสรรค์บนถนนหน้าร้านของชำ
- 9 สวนหย่อมและสนามเด็กเล่น
- 10 สวนปาริมคลองบางกอกใหญ่

นางสาวพามิดา หารักษ์

ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิวัฒนาการและรูปแบบ
การตั้งถิ่นฐานชุมชนภูเก็จีน
และชุมชนวัดกัลยาณ์

แผนที่ 4.13

พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ

สัญลักษณ์

กิจกรรมประจำวัน

 พื้นที่เล่นกีฬาในชุมชน

 สนามเด็กเล่น

 พื้นที่จอดรถยนต์

กิจกรรมงานประเพณี

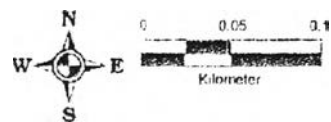
 พื้นที่ใช้ในงานประเพณีที่
สำคัญ

นางสาวพามิลา ทะธาภิรักษ์

ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

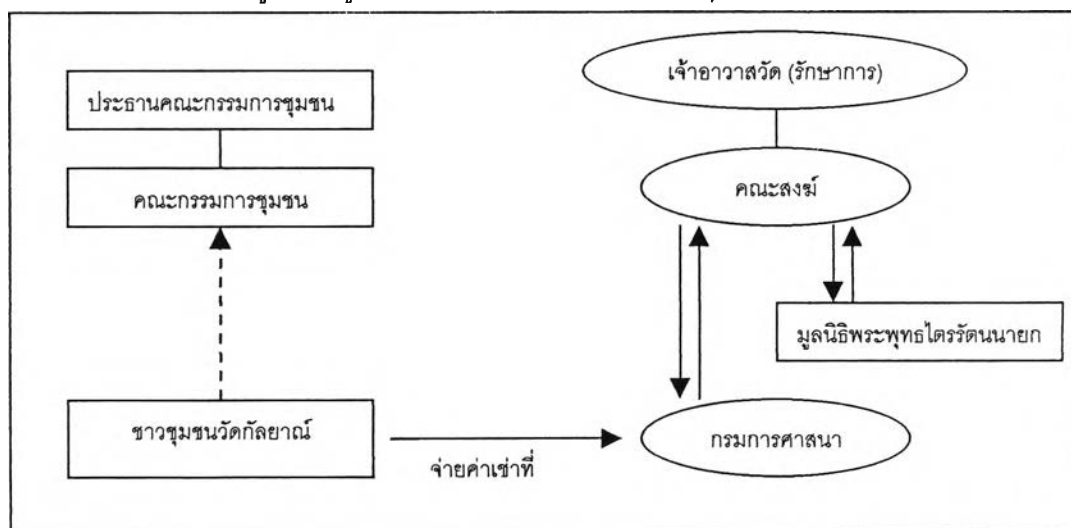

พัฒนาชุมชนเป็นไปได้อีกมาก ด้วยสภาพเศรษฐกิจของคนที่มาอยู่อาศัยใหม่ที่ต้องใช้แรงงานหาเลี้ยงชีพทุกวัน การทำงานที่ปากคลองตลาด มีทั้งช่วงกลางวันและกลางคืน ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงใช้ชุมชนเป็นเพียงที่หลบนอนเท่านั้น ไม่มีเวลาสังสรรค์หรือช่วยเหลือกิจกรรมของวัดและชุมชน แต่คนที่อาศัยอยู่เดิมยังคงรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี จะเป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีอาชีพการงานที่มั่นคงกว่า เป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษา พอมีเวลาได้ใช้พื้นที่ในชุมชนทำกิจกรรมประจำวันอื่นๆ บ้าง นอกจากการใช้เป็นเพียงที่พักอาศัย สังเกตได้ว่าจะมีการดูแลบ้านเรือนตนเองให้สะอาด มีการตกแต่งบ้านปลูกไม้กระถาง เป็นต้น ปัญหาสังคมที่เกิดในชุมชน มีปัญหายาเสพติด ปัญหานักเลง ที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่

ชุมชนวัดกัลยาณมีมีการจัดตั้งขึ้นคณะกรรมการชุมชนโดยเขตธนบุรีเมื่อประมาณ พ.ศ. 2533 มีคณะกรรมการ 15 คน วาระดำรงตำแหน่ง 2 ปี คณะกรรมการชุมชนชุดปัจจุบันมีมาจากการเสนอชื่อให้ทางเขตแต่งตั้ง ไม่ได้มีการเลือกตั้งเป็นทางการ ประธานคณะกรรมการชุมชน(ผู้นำชุมชน) เคยอยู่อาศัยในพื้นที่แต่ปัจจุบันไม่ได้อยู่ในพื้นที่แล้ว นานๆ ครั้งจะเข้ามาในชุมชน เมื่อระบบการคัดคนเข้ามาเป็นผู้บริหารงานไม่ได้มีการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทำให้การบริการงานในชุมชนไม่มีประสิทธิภาพอย่างที่ควรจะเป็น การริเริ่มจากคณะกรรมการชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนจึงไม่ปรากฏในเวลานี้ กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาชุมชนในอดีตที่คณะกรรมการชุมชนชุดก่อนได้ทำไว้ ปัจจุบันได้ยกเลิกไปหมดแล้ว

ส่วนองค์กรอื่นๆ ในชุมชนนี้ไม่มีการรวมกลุ่มขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน หรือกับวัดกัลยาณ คนในชุมชนจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัดโดยตรง เนื่องจากการเก็บค่าเช่าที่ของวัด กรรมการศาสนาเป็นผู้จัดการดูแลเก็บผลประโยชน์ เมื่อวัดต้องการเงินก็ให้ทำโครงการเสนอของบประมาณจากกรรมการศาสนา รายได้หลักของวัดมาจากมูลนิธิพระพุทโธไตรรัตนนายก ที่ช่วยเหลือในกิจการประจำของวัด

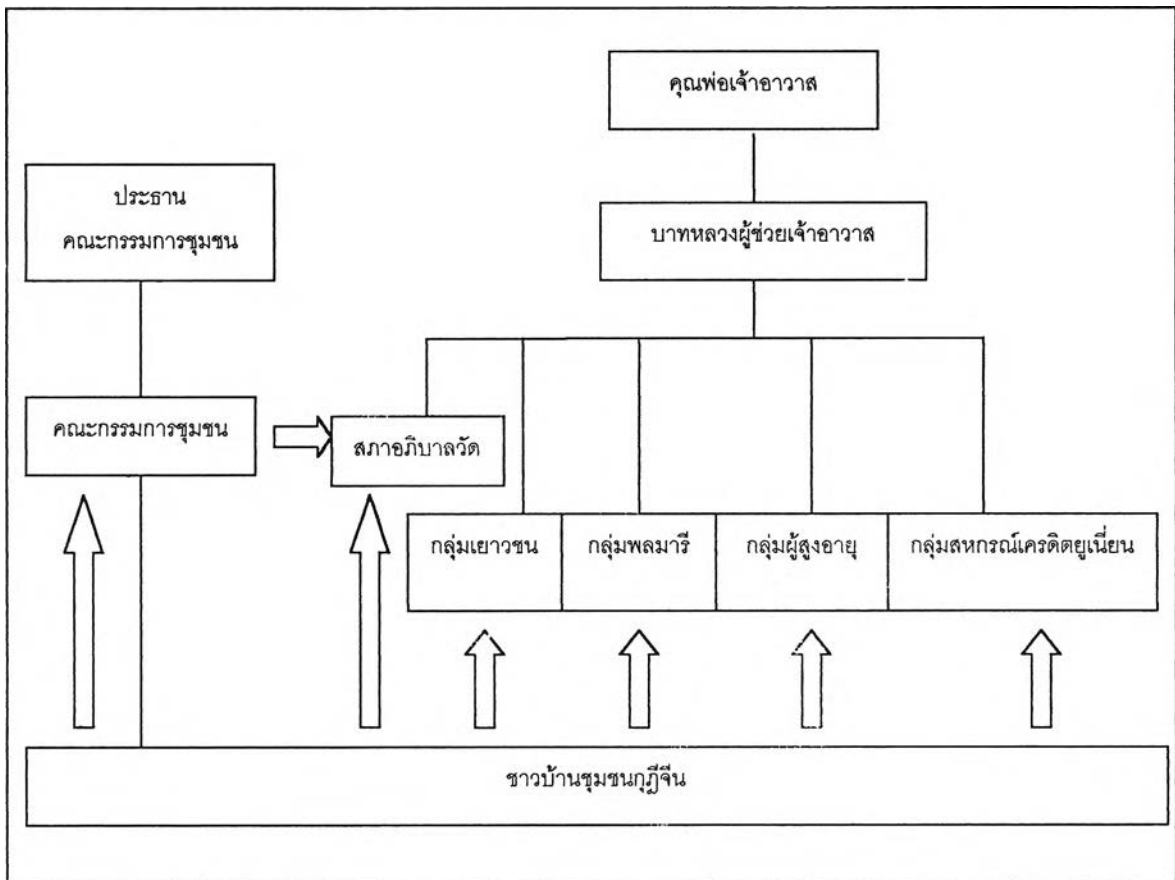
แผนภูมิ 4.1 รูปแบบโครงสร้างทางสังคมของชุมชนวัดกัลยาณ

ชุมชนกุฎีจีน

จากการสัมภาษณ์และสังเกตประมวณได้ว่า ระบบสังคมจัดอยู่ในขั้นเข้มแข็ง คณะกรรมการชุมชนเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2533 มีการจัดการเลือกตั้งในชุมชน และเลือกตั้งใหม่ทุก 2 ปี คณะกรรมการทำงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น มีประกาศข่าวชุมชนด้วยเสียงตามสาย มีการรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาดภายในชุมชน เป็นต้น และก่อนหน้าที่จะมีคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้านที่อยู่ได้รับการดูแลภายใต้การปกครองของท่านบาทหลวงเจ้าอาวาสวัดและสภาอภิบาลวัด ในปัจจุบันคณะกรรมการชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของสภาอภิบาลวัดด้วย ทำให้การดูแลเรื่องการพัฒนาชุมชนมีการประสานงานอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้วัดเป็นผู้เก็บค่าเช่าที่จากชาวบ้านโดยตรง และมีการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกันกับวัด 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพลมารี กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีข้อกำหนดว่าผู้อาศัยในชุมชนที่เช่าที่โดยตรงกับวัดต้องเป็นคนที่นับถือคาทอลิกเท่านั้น ต้องมีการขออนุญาตจากเจ้าอาวาสวัดก่อนเข้ามาอยู่อาศัย ทำให้มีการคัดเลือกบุคคลที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้คนที่อยู่อาศัยมีความผูกพันกับวัดและประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ ด้านความสัมพันธ์กันของคนในชุมชน เนื่องจากได้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ ทำให้มีความสนิทสนม รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี หากมีผู้คนแปลกหน้าเข้ามาภายในชุมชนก็จะเป็นที่ทราบกันดี จึงเป็นการดูแลความปลอดภัยในชุมชนไปด้วย ในชุมชนนี้มีการแบ่งบ้านให้คนภายนอกเช่าต่อจากผู้เช่าที่โดยตรงจากวัดด้วย แต่มีเป็นจำนวนน้อยมาก จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบอกว่ามีประมาณ 10 หลังคาเรือน จะอยู่บริเวณด้านติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้กับคลองกุฎีจีน ซึ่งผู้นำชุมชนก็รู้จักคุ้นเคยกันด้วย เป็นแรงงานที่ประกอบอาชีพที่ปากคลองตลาดเช่นกัน (พาดิษฐ์ กมลเสถ, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2545) จากข้อมูลของรูปแบบที่อยู่อาศัยและพฤติกรรมอยู่อาศัยของผู้มีอาชีพรับจ้างขนสินค้าย่านปากคลองตลาด พบว่ามีผู้อาศัยที่ชุมชนกุฎีจีน 2.1% (ธีรวัฒน์ โป่งรักษ์, 2540: 119)

แผนภูมิ 4.2 รูปแบบโครงสร้างทางสังคมของชุมชนกุฎีจีน

สรุปลักษณะทางสังคม

▪ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้ง 2 ชุมชน

จากการสัมภาษณ์พบว่าเดิมคนรุ่นเก่าๆ ในสมัยก่อนๆ เคยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของทั้ง 2 ชุมชน รู้จักกันว่าใครอยู่บ้านกุฎีจีนหรือว่าชุมชนวัดกัลยาณัม เนื่องจากในชุมชนวัดกัลยาณัมนั้น บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่มีตลาดน้ำใหญ่ เป็นตลาดขายมะม่วง น้ำตาล ที่ล่องเรือมาจาก จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี เพื่อมาค้าขายทางน้ำเป็นแรมเดือน คนของทั้ง 2 ชุมชนจะต้องไปซื้อของที่ ตลาดนี้เป็นประจำ รวมถึงการเดินทางเข้าออกชุมชนที่อาศัยการเดินทางทางน้ำต้องพายเรือผ่าน เส้นทางที่เชื่อมต่อในพื้นที่ระหว่างกัน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จึงเอื้อโอกาสให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ กันเสมอๆ แต่ในสภาพปัจจุบันไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันของชาวบ้านธรรมดา ของทั้ง 2 ชุมชน จะมี แต่กลุ่มผู้นำชุมชนจำนวน 6 ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณัมจัดตั้งโดย ก.ท.ม. ต้องมาประชุม ร่วมกันเท่านั้น เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย คนในยุคสมัยใหม่เริ่มนิยม ความเป็นปัจเจกชนมากขึ้นตามสภาพสังคมเมืองหลวง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงลักษณะทาง สังคม การไม่มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพในพื้นที่ แต่ละชุมชน จึงไม่มีพื้นที่ที่ต้องใช้ร่วมกันเช่นเดิม คนรุ่นเก่าๆ ที่รู้จักคุ้นเคยกันลดน้อยลงไปตาม

กาลเวลา ในปัจจุบันคนจากต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นในชุมชนวัดกัลยาณ์ การเปลี่ยนแปลงจากการที่เปลี่ยนการเดินทางเป็นทางบก โดยเดิมมีถนนซอยวัดกัลยาณ์เป็นทางเดินหลักจากทางบกเพียงเส้นเดียวที่สามารถเข้าสู่ชุมชนวัดกัลยาณ์ได้ ประกอบกับมีทางเดินเชื่อมต่อเข้าสู่ชุมชนกุฎีจีนได้อีกด้วย แต่ในปัจจุบันถนนซอยวัดกัลยาณ์เป็นถนนที่สามารถให้รถวิ่งผ่านได้ และมีการตัดถนนใหม่ทางเข้าวัดกัลยาณ์ที่เชื่อมต่อกับถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ ซึ่งถนนเส้นนี้กลายเป็นทางเข้าชุมชนสายหลักแทนสายเดิม จากสภาพกายภาพดังกล่าว ตลาดน้ำหมดไป สังคมเปลี่ยนไปตามวิถีความเป็นเมือง เส้นทางการเดินทางที่เปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้จึงไม่เอื้อให้เกิดการกระทำกิจกรรมประจำวันที่จะมีการปฏิสัมพันธ์กันได้

■ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ชุมชนวัดกัลยาณ์

เนื่องจากสภาพปัจจุบันของชุมชนที่คนเก่าแก่ในพื้นที่ย้ายออกไปเป็นจำนวนมากส่งผลให้คนเก่าแก่ที่ยังหลงเหลืออยู่มีน้อยลง คนกลุ่มนี้ก็ยังคงรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี ซึ่งคนเหล่านี้มีความผูกพันกับพื้นที่ที่อยู่ ส่วนคนกลุ่มที่อพยพเข้ามาเช่าบ้านต่อจากเจ้าของเดิม แบ่งเป็นพวกที่เช่าอยู่อาศัยมานาน 20-30 ปี ไม่ค่อยย้ายออกจะผูกพันกับพื้นที่ รู้จักมักคุ้นกับคนในชุมชน จะเข้าช่วยเหลือกิจการวัดร่วมทำบุญ ส่วนคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาอยู่อาศัย มีเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นผู้ใช้แรงงาน มีการย้ายเข้าย้ายออกอยู่เป็นประจำ จะมาจากต่างจังหวัดในช่วงที่ไม่มีการทำงาน และกลับบ้านนอกเมื่อมีเทศกาลบุญ จึงทำให้ความสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้น เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการอยู่อาศัย และไม่ได้มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันเช่นผู้คนในอดีต

ชุมชนกุฎีจีน

ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เกิดมาจากการมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นเดียวกัน มีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันเป็นประจำตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน มีการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของวัดร่วมกัน ทำให้รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี เหมือนกับเป็นญาติกัน จะทราบว่าเป็นลูกใคร บ้านอยู่ที่ไหนด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้มแข็งดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน

■ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด

ชุมชนวัดกัลยาณ์

คนในชุมชนที่อยู่เดิมจะมีความผูกพันกับวัดมากกว่า จะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ผู้คนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาเช่าช่วงอยู่อาศัยเป็นเพียงที่หลบนอนเท่านั้น ไม่สนใจที่จะทำกิจกรรมทางประเพณีร่วมกันกับวัด เนื่องจากต้องหาเลี้ยงชีพ อาจจะมีการมารับจ้างวัดเป็นแรงงานในการจัดงาน แต่ความ

สัมพันธ์ของวัดกับคนในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะห่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ วัดก็มีความพยายามที่จะทำกิจกรรมกับคนในชุมชนโดยผ่านโรงเรียนวัดกัลยาณ์ โดยมีโครงการให้เด็กๆ เป็นมักคุเทศน์น้อย มีการฝึกให้เด็กรู้จักถึงโบราณสถานต่างๆในวัดและจะได้ไปบอกกล่าวหรือชักชวนพ่อแม่ให้เข้าหาวัดมากขึ้น

ชุมชนกุฎีจีน

ผู้คนในชุมชนทุกวัย มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับวัดตั้งแต่เด็กๆ มีความเคร่งครัดในศาสนา ร่วมใจกันกับวัดในการทำกิจกรรมต่างๆอย่างสม่ำเสมอ จึงมีความผูกพันกับวัดมาก คนแก่แก่ที่ยังคงอยู่ในชุมชนไม่ยอมย้ายไปไหนเนื่องจากผูกพันกับวัดมาก ได้อยู่ใกล้วัดและไปวัดได้สะดวก

■ วิถีชีวิตของชุมชนกับความสัมพันธ์กับลำคลอง

ในอดีตทั้ง 2 ชุมชนนี้มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองมาก ใช้การสัญจรทางน้ำสัปดาห์ไปตามคลองสายเล็กๆ ในชุมชน แต่จากวิถีความเจริญของเมืองในการพัฒนาการเดินทางด้วยถนนและรถยนต์เป็นหลัก ทำให้การใช้เรือในคลองหมดไป คลองถูกรุกล้ำและตื้นเขิน กลายเป็นเพียงคูระบายน้ำที่สกปรกและเน่าเหม็น ทำให้ความผูกพันกับสายน้ำเริ่มหมดไปเนื่องจากหมดประโยชน์ แต่ชาวบ้านที่มีบ้านอยู่ติดริมคลองใช้คลองเป็นเพียงพื้นที่เปิดโล่ง เพื่อตากผ้า